

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Кафедра мовної та психолого-педагогічної підготовки

Допущено до захисту

Завідувач кафедри
д. психол. н., Асєєва Ю.О.

(підпис)

« ____ » _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня магістр

Зі спеціальності _____ 053 Психологія _____
(шифр та найменування спеціальності)

За освітньою програмою _____ «Практична психологія» _____
(назва освітньої програми)

На тему: **«ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ У
ПРЕДСТАВНИКІВ СОЦІОНОМІЧНИХ І
ТЕХНІЧНИХ ПРОФЕСІЙ»**

Виконавець:

здобувач 6 курсу, 12\1 групи
факультету ЦЗФН

Столяр Світлана Олександрівна
/підпис/

Науковий керівник:

канд. пед. наук,

доцент кафедри МППП

Рябенко Михайло Іванович
/підпис/

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРЕДСТАВНИКІВ СОЦІОНОМІЧНИХ І ТЕХНІЧНИХ ПРОФЕСІЙ.....	7
1.1. Аналіз особливостей соціального інтелекту.....	7
1.2. Специфіка соціономічних та технічних професій.....	12
Висновки до першого розділу.....	17
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ СЕРЕД ПРЕДСТАВНИКІВ СОЦІОНОМІЧНИХ І ТЕХНІЧНИХ ПРОФЕСІЙ	20
2.1. Організація емпіричного дослідження особливостей соціального інтелекту серед представників соціономічних і технічних професій.....	20
2.2. Результати емпіричного дослідження особливостей соціального інтелекту серед представників соціономічних і технічних професій.....	27
2.3. Рекомендації щодо розвитку соціального інтелекту представників соціономічних та технічних професій.....	38
Висновки до другого розділу.....	42
ВИСНОВКИ.....	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49
ДОДАТКИ.....	58

ВСТУП

Актуальність. Сучасні процеси соціокультурної гуманізації та технологізації суспільства детермінують необхідність розвитку соціального інтелекту з метою поглиблення синергії соціально-технологічних взаємодій та процесів. Так як розвинутий соціальний інтелект сприяє полегшенню адаптації особистості в швидкозмінних соціально-економічних умовах буття, посиленню соціальної взаємодії, професійної та командної ефективності, а також зменшенню конфліктогенності комунікації й як наслідок, конфліктності в колективі, то інтерес щодо дослідження даного феномену проявляли такі українські та зарубіжні дослідники, як Р. Аріані, В. Г. Бережний, Ю. В. Борець, В. М. Борисенко, Н. Гарг, Д. Гоулман, Л. І. Гриценко, Г. С. Дегтярьова, О. О. Євдокимова, Е. З. Івашкевич, Я. Ю. Каплуненко, О. М. Кокун, С. Кожушко, В. В. Кириченко, С. М. Кучеренко, Н. В. Кузнєцова, Н. Ю. Колесніченко, Л. О. Ляховець, О. Матеюк, І. І. Приходько, Н. В. Підбуцька, Л. А. Руденко, Н. Слободяник, Ю. Суходоля, О. С. Цокур, А. В. Шиделко та інші, що також акцентують свою увагу на різноманітних аспектах даного конструкту. Тож, не дивлячись на досить значний період проведених наукових досліджень, соціальний інтелект продовжує являти собою один з досить складних феноменів в рамках сучасної психології, що характеризує ефективність соціальної взаємодії в особистому та професійному житті суспільства. Різні автори акцентують увагу на тих чи інших його аспектах. Особливості нашого дослідження полягають о необхідності визначення впливу соціального інтелекту на особливості взаємодії представників соціономічного та технічного типу професій, що визначило поставлену нижче мету.

Отже, **мета даного дослідження** полягає у встановленні особливостей конструкту соціального інтелекту серед представників соціономічних та технічних професій.

Завдання дослідження:

1. Здійснення теоретичного дослідження наукових джерел, аналізу та систематизації матеріалів щодо проблеми вивчення особливостей соціального інтелекту представників соціономічних і технічних професій;

2. Здійснення всіх етапів організації емпіричного дослідження щодо проблеми вивчення особливостей соціального інтелекту представників соціономічних і технічних професій;

3. Застосування математичної обробки отриманих даних, а також застосування методів статистичного аналізу з метою визначення особливостей соціального інтелекту представників соціономічних і технічних професій;

4. Проведення інтерпретації отриманих даних щодо особливостей соціального інтелекту представників соціономічних і технічних професій та генерування рекомендацій з метою покращення розвитку соціального інтелекту представників соціономічних та технічних професій.

Об'єктом дослідження соціальний інтелект, як детермінанта успішності професійної діяльності представників соціономічних та технічних професій.

Предметом дослідження ключові особливості соціального інтелекту представників соціономічних і технічних професій.

Теоретико-методологічною основою дослідження стали: фундаментальні наукові концепції Е. Торндайка, який вперше визначив соціальний інтелект в якості самостійної категорії, що допомагає взаємодіяти в соціумі; концепція Г. Гарднера створила основу для розширення розуміння соціальних здібностей в рамках міжособистісного типу інтелектуальної діяльності; теорія Д. Гоулмана, щодо синергії емоційного та соціального інтелекту в контексті професійно-практичної діяльності; дослідження Е. А. Клімова, щодо типології професійної

діяльності, а також гуманістична теорія К. Роджерса щодо розуміння соціальної взаємодії через автентичність, прийняття та емпатичність.

Методи дослідження: теоретичні методи – аналіз, узагальнення та систематизація наукових джерел, що висвітлюють проблему комунікативної толерантності та пов'язаних із нею психологічних характеристик; емпіричні методи – психодіагностичне обстеження респондентів за допомогою стандартизованих методик; математико-статистичні методи – кількісний кореляційний аналіз.

– методика діагностики “Шкала визначення соціального інтелекту TROMSO”, розроблена Д. Сільвером, М. Мартинусеном, Т. Далем;

– методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда;

– шкала резильєнтності (CD-RISC-10) в адаптації З. О. Кіреєвої, О. С. Односталко, Б. В. Бірон;

– короткий п'ятифакторний опитувальник особистості TIPI (TIPI-UKR) в адаптації М. Кліманської, І. Галецької.

Зазначимо також, що до статистичних та математичних методів належать застосування кількісного аналізу отриманих даних, методи первинної математичної статистики, групування, табулювання, ранжування, а також графічні вирази.

Вибірку дослідження склали такі підприємства, як ПрАТ “ВО” СТАЛЬКАНАТ-СІЛУР” (за адресою м. Одеса, вул. Водопровідна, буд. 16) та КНП “ЦПМСД № 18” ОМР (за адресою м. Одеса, вул. Героїв Оборони Одеси, буд. 52), що дало можливість продіагностувати представників технічної та соціономічної сфери. Потрібно зазначити, що в дослідженні прийняли участь 73 респонденти, серед яких 46 жінок та 27 чоловіків віком від 24 до 63 років.

Структура та обсяг даної кваліфікаційної робота складається з вступу, трьох розділів, зазначених коротких висновків до них, загальних

висновків, а також списку використаних джерел. Обсяг роботи складається з 73 сторінок. В робота міститься 4 рисунки, 9 таблиць та 5 додатків. Список використаних джерел налічує 73 найменування.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИЧНО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОБЛЕМИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРЕДСТАВНИКІВ СОЦІОНОМІЧНИХ І ТЕХНІЧНИХ ПРОФЕСІЙ

1.1. Аналіз особливостей соціального інтелекту

Термін «соціальний інтелект» вперше був згаданий Е. Торндайком як значущий компонент людського інтелекту. Розуміння намірів інших людей є важливим для повсякденного життя людей і фундаментальним для процесу навчання. З цих причин соціальний інтелект має вирішальне значення для соціального, когнітивного, а також мовного розвитку [6, 18]. Даний термін являє собою надто всеосяжне явище, яке має багато значень і багато дослідників пояснювали його в різних контекстах. Отже, згідно визначення Е. Торндайка, соціальний інтелект являє собою здатність людини виконувати міжособистісні завдання [37]. Тоді як Г. Гарднер у своїй теорії множинного інтелекту визначив соціальний інтелект як міжособистісний інтелект [12]. Що стає особливо цікаво оскільки Р. Штернберг представив триархічну теорію інтелекту, яка наголошувала на практичному та контекстуальному інтелекті, що стосується адаптації до середовища та здатності контролювати свої потреби [28, 39]. Крім вище згаданих концепцій потрібно зазначити, що Н. Кантор і Д. Кільстром запропонували інший погляд на соціальний інтелект, згідно з яким соціальний інтелект постає в якості зручної організуючої конструкції. Більше того, дані дослідники пояснили, що соціальний інтелект – це процедурне та декларативне знання про соціальне життя, спрямоване на самореалізацію в соціальному житті, яке можна концептуалізувати в якості процес розуміння та подолання поведінки інших людей, що відображає глибину знань про соціальний світ [4, 20, 32]. Треба додати, що серед

українських науковців дослідженням соціального інтелекту займались Ю. В. Коробко, С. О. Тройніна, Л. О. Остапко, Т. О. Годзь, що вказують на значущість формування “soft skills” та емоційного інтелекту, як предикторів розвитку соціального інтелекту особистості [22, 25, 49]. Дослідження такої української дослідниці, як О. Милославська також було сконцентровано на визначенні сутності соціального, а також емоційного інтелекту, так як дослідниця визначала соціальний інтелект в якості комплексної здатності особистості, що обумовлюється такими параметрами, як поведінкові, когнітивні, особистісні та комунікативні якості особи. А емоційний інтелект О. Милославська розглядає як основу здібності для здійснення емоційної саморегуляції, вербалізації своїх емоцій та вміння розпізнавати емоції інших людей [3, 11, 12, 20].

Згідно концепції Д. Гоулмана, соціальний інтелект дозволяє людям організовуватися, знаходити рішення шляхом обговорення, встановлювати особисті зв'язки та проводити соціальний аналіз [16]. Це передбачає розуміння людей, майбутніх подій, а також можливість спрямування подій у бажаному напрямку [9]. Таким чином, враховуючи ці погляди, можна сказати, що соціальний інтелект включає в себе такі аспекти, як спілкування, емпатію та вирішення конфліктів, що робить його важливим чинником успішного життя особистості. Треба також зазначити, що розвиток соціального інтелекту сприяє набуттю більшої впевненості в собі, розвитку більш вираженої витривалості, позитивної самооцінки, що детермінує досягнення власних цілей і забезпечує соціально прийнятну поведінку в суспільстві [22].

Слід зазначити, що протягом останніх двох десятиліть соціальний інтелект був предметом гострих дискусій серед дослідників. На сьогоднішній день інтерес до дослідження соціального інтелекту поновлено і багато сучасних наукових досліджень висвітлюють соціальний інтелект як фактор, що впливає на стосунки з однолітками та в суспільстві в цілому.

Крім того, на додаток до соціального інтелекту зростає інтерес до такого феномену, як емпатія, а також її внеску у соціальну взаємодію.

Тому когнітивний компонент емпатії можна вважати найважливішим аспектом розвитку соціального інтелекту. Більш того, цей компонент, а саме – емпатія, постає невід'ємною частиною соціального інтелекту. А критерій афективності виступає важливим елементом, який відрізняє емпатію від соціального інтелекту [34]. Зберігаючи логічність викладення матеріалу, вважаємо доцільним вказати, що такий термін, як «емпатія» означає чутливість до почуттів інших, а соціальний інтелект можна застосовувати або без застосуванням великого спектру емоцій, або навпаки – емоційно [5]. Тому, на наш погляд, важливо розрізняти соціальний інтелект і емпатію, як в операційному, так і в концептуальному плані.

Таким чином, можна сказати, що соціальний інтелект є підвидом емоційного інтелекту, тому його конструкти відрізняються від соціального інтелекту [36]. Розвинений соціальний інтелект характеризується наявністю соціальних навичок, що підкреслюють різноманітність здібностей особистості, які характеризують критично важливі компонентами соціального інтелекту, включаючи в себе соціальні норми, навички соціально-рольової гри, навички вирішення міжособистісних проблем, розуміння сценаріїв та соціальних ролей (див. табл. 1) [24, 31].

Таблиця 1.1.

Структура навичок, що входить до конструкту соціального інтелекту особистості.

Критерій	Навичка	Характеристика
Соціальна виразність.	Вербальне вираження та вміння залучати інших до соціального дискурсу.	Публічні виступи, переконання, коучинг, тренінги.
Соціальна чуттєвість.	Інтерпретація вербального спілкування інших людей, розуміння соціальні ситуації, соціальних норми та ролей.	Ефективне, активне слухання, регулювання та моніторинг соціальної поведінки.
Соціальний контроль.	Рольова гри та соціальна самопрезентація	Тактовність, соціальна та лідерська самоефективність.

В таблиці нижче зазначено три важливі соціальні навички, пов'язані з соціальним інтелектом згідно концепції Ріджіо та Райхарда, що включають такі критерії, як: соціальна експресивність, соціальна чутливість та соціальний контроль [16, 23]. Це також визначає розвиток описаних нами нижче в табл. 3 соціальних компетенцій.

Таблиця 1.2.

Особливості компетенцій соціального інтелекту.

Компетенції	Функція	Характеристика
Адаптивність	Тестування реальності, гнучкість, вирішення проблемних ситуацій.	Вміння об'єктивно порівнювати та аналізувати свої відчуття та думки із зовнішньою реальністю. Адаптація почуттів та думок до нових ситуацій, ефективне вирішення особистісних та міжособистісних проблем.
Внутрішньоособистісні компетенції	Самоповага, емоційний інтелект, впевненість, незалежність, самореалізація.	Вміння усвідомленого сприйняття та розуміння своїх емоцій. Вміння ефективно та конструктивно висловлювати свої емоції та думки. Свобода від емоційної залежності щодо інших. Прагнення до досягнення особистих цілей та реалізації власного потенціалу.
Міжособистісні компетенції.	Емпатія, соціальна відповідальність, міжособистісні стосунки.	Усвідомлення та розуміння почуттів інших. Ідентифікація власної соціальної групи та співпраці з ними та іншими. Встановлення взаємовигідних відносин та доброзичливе спілкування з іншими.

Відповідно до Р. Хамвелла, соціальний інтелект взаємодіє з соціальною інформацією через процеси соціальної пам'яті, соціального

сприйняття та соціальної гнучкості для виявлення соціальної поведінки, а інтеграція даних навичок в структурі конструкту соціального інтелекту призводить до ефективного соціального функціонування, а також сприяє становленню ефективного лідерства [30].

1.2. Специфіка соціономічних та технічних професій

Сучасні трансформаційні державні та світові процеси економічного, культурного, політичного, а також демографічного характеру в рамках полікультурності з великою кількістю етнокультурності соціальних мас актуалізують потребу в підготовці адекватних способів створення підготовки кваліфікованих фахівців, а також створення можливостей для збільшення ефективності професійної діяльності [2, 38]. Оскільки в нашому дослідженні вивчається специфіка соціономічних та технічних професій, дамо визначення кожному з цих типів та порівняємо їх особливості. Отже, соціономічна професійна діяльність відноситься до професій типу “людина-людина” по класифікації Є. А. Клімова, що характеризується фаховою діяльністю направленою на реалізацію соціально-комунікативного змісту праці. Серед професій соціономічного типу можна виділити такі, як:

- професії освітньо-виховного типу – вихователь, тренер, вчитель та інші;
- професії типу побутового обслуговування – бариста, продавець, фахівці сфери клінінга та інші;
- професії типу медичного обслуговування – лікарі та інші представники медичного персоналу;
- професії типу правового захисту – адвокат, поліціант, суддя та інші [14, 25]. Відомий психолог-гуманіст XX століття, Карл Роджерс стверджував, що підґрунтям для здійснення соціономічної діяльності постає допомагаюча поведінка яка детермінує створення допомагаючих

міжособистісних стосунків в процесі соціальної взаємодії, що направлена на сприяння благополуччю, вдосконалення й самовдосконалення, а також загальному бажанні розвитку [3]. Такі дослідники, як Ш. Тейлор, Д. Сірс та Л. Піпло характеризують допомагаючу поведінку як сукупність просоціальних дій, направлених на розвиток благополуччя інших представників соціуму й спрямованих на допомогу людям, щодо вирішення важливих для завдань життєдіяльності [10]. Отже, професійна діяльність медичних фахівців, фахівців освітньої сфери, сфери обслуговування та правової діяльності цілковито полягає у здійсненні допомагаючої, просоціальної поведінки [27, 36]. Однак, потрібно зазначити, що дослідники такі як, Л. М. Браммер, а також Дж. Мак-Доналд диференціюють структурований та не структурований види допомагаючої діяльності [1, 35]. Дані науковці характеризують родинні, неформальні та дружні стосунки як неструктуровану допомагаючу діяльність, а в якості структурованої допомагаючої діяльності визначають волонтерську та професійну діяльність. Так як будь-яка соціономічна професія обов'язково передбачає виконання допомагаючої професійної діяльності, то навіть не структурований вид діяльності набуває більш структурованої активності, що відбувається коли суб'єкт, який надає допомогу починає досить усвідомлено й цілеспрямовано оперувати спеціалізованими знаннями й розвивати специфічні спеціалізовані навички [17, 33].

Також слід зазначити, що реалізація соціальних стосунків в рамках професій соціономічного типу постає основним предметом щодо виконання професійної діяльності в системах “професіонал-клієнт”, а також “професіонал– група”. Характер соціальних стосунків у соціальній взаємодії подібного типу нормуються завдяки етичним, правовим, соціальним та професійним нормам суспільства, а також регламентується законом.

Тож, завдання соціологічного типу професійної діяльності полягає у наданні підтримки, створенні умов для розвитку й гармонізації особистісного та соціального міжособистісного процесу життєдіяльності особи. Важливими завданнями соціологічного типу професійної діяльності є необхідність здійснення аналізу та прогнозування наслідків та можливостей соціального впливу та соціальних процесів різного роду. А професійна взаємодія з клієнтами створює можливості для реалізації соціальної сутності серед всіх учасників взаємодії. Предикторами реалізації успішної соціономічної діяльності постає володіння творчим інтелектом, адаптивністю, вираженою самоідентифікацією власного Я-образу щодо обраної професії, а також навичкою моделювання як міжособистісної так і міжкультурної соціальної взаємодії [8, 21]. Також маємо додати, що діяльність представників соціономічних професій розглядається в якості об'єкта та предмету діяльності та направлена на створення й сприяння умов адаптації клієнтів щодо різноманітних, мінливих умов середовища у різних етнокультурних та соціально-політичних проявах, що вказує на наявність морально-вираженого характеру соціономічних професій.

Фахівці соціокультурного типу діяльності повинні володіти достатньо розвинутим рівнем компетенцій міжособистісної взаємодії, серед яких можна зазначити наступні:

- вміння рефлексивно-активної соціальної взаємодії;
- відсутність соціально-культурних стереотипів або вміння від них дистанціюватися;
- навички налагодження соціальної взаємодії з представниками інших культур, релігій та соціальних спільнот;
- навичка оцінки щодо ставлення клієнтів до проблем та готовність її реорганізації через покращення процесу соціальної взаємодії;

- навичка ідентифікувати клієнта в якості надійного джерела інформації з розумінням особистісної гідності та наявністю власного бачення проблеми;
- наявність дипломатичних якостей з навичками вирішення конфліктних ситуацій;
- навичка розпізнавання та мобілізації ресурсів клієнта [7, 26].

Технічними професіями називають професії типу “людина-техніка”, тобто такі професії, особливостями змісту фахової діяльності яких переважає спрямованість на роботу з обладнанням – від проектування та впровадження до експлуатації, налагодження та відновлення. Представники цих професій повинні володіти практичними навичками, глибоким розумінням використовуваних технологій і вмінням виконувати завдання з високою точністю [13, 15]. Сьогодні інженерно-технічні спеціальності посідають провідне місце на ринку праці. Технічні спеціалісти користуються попитом у різноманітних технологічно інтенсивних галузях, і їхня робота відіграє вирішальну роль у стабільності та зростанні підприємств. Це зумовлено бурхливим розвитком техніки та технічної оснащеності трудової діяльності. Оскільки будь-яка професійна діяльність супроводжується різноманітними умовами праці, іноді ці умови екстремальні та небезпечні [11].

Оскільки представники професій типу «людина-техніка» мають справу з технічними, неживими предметами праці, то це породжує низку психологічних особливостей такої професійної діяльності:

- по-перше, працівник несе матеріальну відповідальність за техніку, з якою він працює, що також впливає на психологічний стан працівника (наприклад, може виникнути психічне напруження та страх пошкодити дороге майно);
- по-друге, працівник змушений стежити за справністю обладнання та технології, а отже, несе моральну відповідальність перед колегами та

людьми в зоні досяжності (якщо несправність обладнання може призвести до нещасних випадків на виробництві);

– по-третє, продуктивність праці залежить не тільки від самого фахівця, а й від характеристик техніки та обладнання (її надійності, безпомилкової роботи, швидкості, справності тощо), що також може призвести до негативних психічних станів працівника (нервозність, дратівливість, небажання працювати тощо) [1, 25].

Таким чином, крім професійних навичок і вмінь працівникам даного виду професій необхідні емоційна стриманість, стабільність, підвищене почуття відповідальності. Також робота з технікою вимагає підвищених вимог до розумових процесів професіонала. Таким чином, особливі вимоги висуваються до пізнавальної сфери. Як зазначає Е. А. Клімов, найважливішим у сфері когнітивних процесів для представників професій людино-технічного типу є підвищені вимоги до уваги, її концентрації, розподілу та переключення. Високі вимоги пред'являються і до найрізноманітніших форм і видів пам'яті і мислення. При роботі з технікою необхідні дисциплінованість, гранична зібраність, обережність, рішучість у складних ситуаціях, бажання постійно вдосконалювати свої вміння, навички та знання [6, 32].

Отже, незважаючи на те, що основним компонентом системи в будь-якій професії є людина, технологія також багато в чому визначає особливості професійної діяльності та пред'являє особливі вимоги до працівників цієї сфери [21]. Виділено ряд специфічних рис, характерних для людей, що працюють в екстремальних умовах:

– висока соціально-психологічна готовність до діяльності (визначається мотивами, потребами, цілями, характером, волею тощо);

– наявність достатньо виражених вроджених задатків, що забезпечують високий рівень підтримки гомеостатичних функцій

організму; наявність здібностей до швидких творчих процесів, таких як інтуїція, антиципація, евристика;

– необхідність у процесі повсякденної праці забезпечувати безпеку інших спеціалістів і споживачів, що складає моральну основу такої професії. Таким чином, професійна діяльність у системі технічного типу має свої психологічні особливості, які полягають, насамперед, у готовності суб'єкта праці до різноманітних непередбачуваних обставин (пов'язаних як з технікою, так і з умовами праці) та наявності певних психологічних якостей, які дозволяють йому успішно виконувати трудову діяльність [20, 29].

Отже, як видно з таблиці, що наведена в додатку Д, специфіка технічних професій полягає в тому, що виконання даної професійної діяльності вимагає точності, аналітичного мислення та вміння застосовувати знання для вирішення конкретних завдань. В той час коли специфіка соціономічних професій орієнтована на спілкування, розуміння та допомогу людям, де емоційний інтелект та гуманістична спрямованість відіграють ключову роль [4, 18].

Однак, необхідно зазначити, що сучасний ринок праці все більше поєднує в собі обидва типи, в результаті чого спеціалісти технічної спеціальності повинні володіти комунікативними навичками та достатньо розвинутим соціальним інтелектом, а представники соціономічних професій повинні вміти на достатньому рівні користуватися технологічними інструментами та володіти комп'ютерною грамотністю.

Висновки до першого розділу

Соціальний інтелект – це складна система когнітивних і особистісних здібностей, які дозволяють успішно розуміти поведінку, наміри та емоції інших людей, а також адекватно взаємодіяти в суспільстві, що виступає посередником між інтелектуальною сферою та емоційною регуляцією.

Ключовою особливістю соціального інтелекту є його когнітивний характер та спрямованість на міжособистісні стосунки. На відміну від загального інтелекту, який зосереджений на вирішенні логічних і абстрактних проблем, соціальний інтелект зосереджений на розумінні людей, соціальних ситуацій і контексту спілкування.

В його основі соціального інтелекту лежать такі психічні процеси, як сприйняття, увага, пам'ять, мислення та рефлексія, які забезпечують: інтерпретацію невербальних сигналів (жестів, міміки, тону мови), прогнозування поведінки інших, усвідомлення власних емоцій і намірів у спілкуванні.

В сучасному світі соціономічними називають професії типу «людина-людина», тобто професії, у змісті фахової діяльності яких переважають ситуації міжособистісної ділової комунікації, а технічними професіями називають професії типу «людина-техніка», зміст фахової діяльності яких переважає спрямованість на роботу з обладнанням – від проектування та впровадження до експлуатації, налагодження та відновлення.

Специфіка технічних професій полягає в тому, що виконання даної професійної діяльності вимагає точності, аналітичного мислення та вміння застосовувати знання для вирішення конкретних завдань. В той час коли специфіка соціономічних професій орієнтована на спілкування, розуміння та допомогу людям, де емоційний інтелект та гуманістична спрямованість відіграють ключову роль, а сучасний ринок праці все більше поєднує в собі обидва типи, в результаті чого спеціалісти технічної спеціальності повинні володіти комунікативними навичками та достатньо розвинутим соціальним інтелектом, а представники соціономічних професій повинні вміти на достатньому рівні користуватися технологічними інструментами та володіти комп'ютерною грамотністю.

РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ СЕРЕД ПРЕДСТАВНИКІВ СОЦІОНОМІЧНИХ І ТЕХНІЧНИХ ПРОФЕСІЙ

2.1. Організація емпіричного дослідження особливостей соціального інтелекту серед представників соціономічних і технічних професій

З метою виконання нашого емпіричного дослідження щодо проблеми визначення особливостей соціального інтелекту серед представників соціономічних та технічних професій нами було обрано вибірку, що становить 73 респонденти, серед яких 46 жінок та 27 чоловіків віком від 24 до 63 років. Обрана нами вибірка досліджуваних складається з двох груп респондентів, серед яких перша група – представники соціономічних професій та друга група – представники технічних професій. В якості бази емпіричного дослідження було обрано державний медичний заклад КНП “ЦПМСД № 18” ОМР (розташований за адресою: м. Одеса, вул. Героїв Оборони Одеси, буд. 52), а також приватний заклад ПрАТ “ВО” СТАЛЬКАНАТ-СІЛУР” (розташований за адресою м. Одеса, вул. Водопровідна, буд. 16).

Діагностика була проведена з дотриманням міжнародних етичних стандартів дослідження по відношенню до недоторканості та конфіденційності персональних даних респондентів. Зазначимо, що всі учасники були попереджені в письмовій формі щодо способів та особливостей використання діагностичних даних в формі статистичних показників для використання з науково-дослідницькою метою. Також респонденти були проінформовані та проінструктовані щодо правил та особливостей проходження тестування в письмовій формі з урахуванням відсутності правильних та неправильних відповідей. Процес збору даних та тестування виконувався завдяки застосуванню google-form протягом одного

місяця. Обчислення та статистичні операції з отриманими діагностичними даними виконувались завдяки застосуванню таких програм, як Microsoft Excel та SPSS (версія 26.0), а також з використанням методів описової та інферентної статистики.

В якості психодіагностичного інструментарію, було використано психодіагностичну батарею до якої увійшли такі методики:

- методика діагностики “Шкала визначення соціального інтелекту TROMSO”, розроблена Д. Сільвером, М. Мартинусеном, Т. Далем (*додаток А*);

- методика діагностики соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда (*додаток Б*);

- шкала резильєнтності (CD-RISC-10) в адаптації З. О. Кіреєвої, О. С. Односталко, Б. В. Бірон (*додаток В*);

- короткий п’ятифакторний опитувальник особистості ТІРІ (ТІРІ-UKR) в адаптації М. Кліманської, І. Галецької (*додаток Г*).

Далі детальніше розглянемо кожну з обраних методик психологічної діагностики. Отже, з метою діагностики особливостей розвитку соціального інтелекту, яка надає можливість визначити компоненти соціального інтелекту нами була обрана “Шкала визначення соціального інтелекту TROMSO”, що розроблена норвежськими дослідниками Д. Сільвером, М. Мартинусеном, а також Т. Далем. Дана методика складається з опитувальника, який налічує в собі 21 твердження. Респондентам пропонується оцінити кожне з запропонованих тверджень за шкалою від 1 балу до 7 балів, де 1 бал відповідає оцінці “це взагалі не про мене”, а 7 балів відповідає оцінці “це цілковито про мене”. Обробка даних відбувається завдяки ключу, за яким виконується обчислення співпадінь. В результаті обробки даних дана діагностична методика дозволяє отримати характеристику вираженості наступних шкал, а отже:

- шкала соціальна інформація характеризується можливістю сприймати, розуміти та передбачати емоційні переживання та поведінку інших представників соціуму;

- шкала соціальні навички характеризується, як можливість розвивати та освоювати здібності до створення нових соціальних ситуацій, адаптуючись та самореалізуючись в них;

- шкала соціальна обізнаність та усвідомленість характеризується, як можливість диференціювати межі соціального впливу, сприймаючи власну самість як значущу, підтримуючи тенденцію до контактування з власними потребами, цінностями, цілями, створюючи підґрунтя для аутентичної самореалізації.

Тож, дана методика була обрана нами, як ключова частина підібраної психодіагностичної батареї у зв'язку з простотою та швидкістю тестування для респондентів, що має велике значення в умовах дефіциту часу та потреби отримання достовірних даних від учасників, що не втратили мотивацію до психодіагностичного процесу. Безперечною перевагою даної методики постає простота обчислення отриманих даних та можливість розглянути соціальний інтелект в якості дослідження його центральних складників.

В якості наступної складової психодіагностичної батареї щодо дослідження проблеми визначення особливостей соціального інтелекту серед представників соціономічних та технічних професій нами було обрано методику діагностики соціально-психологічної адаптації, що була створена К. Роджерсом та Р. Даймондом та налічує в собі 101 запитання. Респондентам пропонується оцінити кожне з запропонованих тверджень за шкалою від 0 балів до 6 балів, де:

- 0 балів відповідає оцінці “це зовсім мене не стосується”,
- 1 бал відповідає оцінці “це на мене не схоже”,

– 2 бали відповідає оцінці “сумніваюся, що це можна зарахувати щодо себе”,

– 3 бали відповідає оцінці “я не наважуся зарахувати це щодо себе”,

– 4 бали відповідає оцінці “це на мене схоже, але немає впевненості”,

– 5 балів відповідає оцінці “це на мене не схоже”,

– 6 балів відповідає оцінці “це точно про мене”.

Обробка даних відбувається завдяки ключу, за яким виконується обчислення співпадінь. В результаті обробки даних дана діагностична методика дозволяє отримати характеристику вираженості наступних шкал, а отже:

– шкала адаптивність характеризується потенціалом особистості щодо пристосування до мінливих соціокультурних особливостей життя;

– шкала дезадаптивність характеризується ступенем складності особистості щодо пристосування до мінливих соціокультурних особливостей життя;

– шкала прийняття себе характеризується ступенем толерантності та позитивного ставлення особистості щодо самої себе;

– шкала неприйняття себе характеризується ступенем складності проявлення толерантності та позитивного ставлення особистості щодо самої себе;

– шкала прийняття інших характеризується ступенем толерантності та позитивного ставлення особистості по відношенню щодо інших;

– шкала неприйняття інших характеризується ступенем складності проявлення толерантності та позитивного ставлення особистості по відношенню щодо інших;

– шкала залежність від інших характеризується наявністю нездорової прив'язаності, заснованої на потребі отримання схвалення та переживанні емоційного відкидання;

- шкала емоційний комфорт характеризується відображенням рівня особистісного благополуччя людини, відсутністю тривожності та емоційною стійкістю;

- шкала емоційний дискомфорт характеризується відображенням рівня особистісного неблагополуччя людини, наявністю тривожності та емоційною нестійкістю або неврівноваженістю;

Також дана методика дозволяє обчислити та проаналізувати такі інтегральні показники, як:

- інтегральний показник адаптація представляє собою синтез таких шкал, як “адаптивність” та “дезадаптивність”, що характеризується загальним значенням адаптації особистості;

- інтегральний показник самоприйняття представляє собою синтез таких шкал, як “прийняття себе” та “неприйняття себе”, що характеризується загальним значенням толерантності особистості;

- інтегральний показник прийняття інших представляє собою синтез таких шкал, як “прийняття інших” та “неприйняття інших”, що характеризується загальним значенням толерантності особистості щодо інших представників соціуму;

- інтегральний показник прагнення до домінування характеризується рівнем вираженості лідерських якостей особистості, потребою щодо застосування впливу та організації інших, а також займати досить активну позицію в соціумі.

Не дивлячись на те, що дана методика налічує досить великий перелік питань в опитувальнику, що є ускладнюючим діагностику фактором для респондентів, який знижує мотивацію щодо проходження тестування, адже сприяє виникненню відчуттю втомленості, однак важливим фактором, який детермінував обрання даної методики стала її діагностична інформативність, що позитивно впливає на реалізацію дослідження особливостей соціального інтелекту. Це пов'язано з тим, що показник

адаптивності, дезадаптивності, а також інтегральний показник адаптація входять в структуру конструкту соціального інтелекту. Також інші показники комплексно відображають особливості взаємодії респондентів з соціумом та дають можливість встановити оцінку щодо власної самооцінки. Дані показники, а також міра їх вираженості постають гарними доповнюючими діагностичними даними щодо визначення особливостей соціального інтелекту.

Доповнюючим психодіагностичним інструментом постала обрана нами шкала резильєнтності (CD-RISC-10) в адаптації З. О. Кіреєвої, О. С. Односталко, а також Б. В. Бірона, що налічує в собі всього 9 тверджень. Респондентам пропонується оцінити кожне з запропонованих тверджень за шкалою від 0 балів до 4 балів, де 1 бал відповідає оцінці “рідко”, 2 бали відповідає оцінці “іноді”, 3 бали відповідає оцінці “часто”, а 4 бали відповідає оцінці “завжди”. Обробка даних відбувається завдяки ключу, за яким виконується обчислення співпадінь. В результаті обробки даних дана діагностична методика дозволяє отримати характеристику вираженості рівня резильєнтності респондентів, як шкали – більша кількість балів за якою свідчить про вищий рівень резильєнтності, а менша кількість балів закономірно свідчить про менший рівень розвитку резильєнтності, як якості що характеризується можливістю справлятися з стресом, травматичними переживаннями та психологічно-соціальним відновленням після несприятливих умов. Застосування даної методики в нашій роботі обґрунтовано необхідністю розуміння впливу стресових та кризових обставин сучасності на соціальний інтелект респондентів та можливості соціальної взаємодії. Особливою перевагою даної методики постає легкість обробки та швидкість процесу тестування для респондентів з огляду на маленьку кількість запитань та швидкість процесу.

Останньою обраною нами методикою діагностики постав короткий п'ятифакторний опитувальник особистості TIPI (TIPI-UKR) в адаптації М.

Кліманської та І. Галецької, що складається з 10 коротких тверджень, які описують особистість учасників діагностики. Тож, респондентам пропонується відповісти на кожне з запропонованих тверджень завдяки таким варіантам відповіді, серед яких: абсолютно згоден, абсолютно не згоден, згоден, не згоден, важко сказати, швидше згоден та швидше не згоден. Обробка даних відбувається завдяки ключу, за яким виконується обчислення співпадінь, деякі з яких обчислюються з урахуванням інверсії. В результаті обробки даних дана діагностична методика дозволяє отримати характеристику вираженості наступних шкал, а отже:

- шкала екстраверсія характеризується особистісною направленістю індивіду на готовність та направленість щодо досить активної соціальної взаємодії;
- шкала дружелюбність характеризується рівнем позитивного ставлення щодо представників соціуму;
- шкала добросовісність характеризується рівнем відповідальності, старанності та чесності щодо виконання поставлених та прийнятих завдань щодо себе та інших;
- шкала емоційна стабільність характеризується особливостями саморегуляції особистості та можливістю або складністю справлятися з власними емоціями та емоційними станами;
- шкала відкритість новому досвіду характеризується гнучкістю та толерантністю особистості перед невідомістю та толерантністю щодо ситуацій в яких необхідно зустрічатись з освоєнням нового досвіду.

Дана методика була обрана нами з метою реалізації потреби врахування особистісних особливостей респондентів на обраний ними тип професійної діяльності. Перевагою методики є досить обширний спектр діагностики особистісних якостей при наявності лаконічного і зручного опитувальника. Даний фактор оптимізує процес діагностики для

респондентів і позитивно впливає на збереження уваги, мотивації та оптимальної витрати сил на діагностичний процес.

Отже, на наш погляд, зібрана нами психодіагностична батарея відповідає меті виконуваного нами дослідження та поставленим завданням щодо дослідження проблеми визначення особливостей соціального інтелекту серед представників соціономічних та технічних професій.

2.2. Результати емпіричного дослідження особливостей соціального інтелекту серед представників соціономічних і технічних професій

Отримані нами результати емпіричного дослідження були математично оброблені завдяки використанню описових, а також загальних методів первинної математичної статистики. В результаті обробки отриманих даних нами було визначено ряд кореляційних зв'язків між досліджуваними показниками. Далі розглянемо індивідуальні дані, а також первинні статистики.

Таблиця 2.1.

Розподіл індивідуальних показників представників соціономічної та технічної сфери у % з урахуванням гендерної диференціації за шкалою визначення соціального інтелекту TROMSO”.

Показники	Тип професії \ стать			
	Соціономічний		Технічний	
	чоловіча	жіноча	чоловіча	жіноча
Обробка соціальної інформації	32%	33%	15%	20%
Соціальні навички	24%	42%	13%	21%
Соціальна обізнаність	29%	36%	19%	16%

Вище наведено талб. 2.1., в якій вказано розподіл індивідуальних показників представників соціономічної та технічної сфери у % з урахуванням гендерної диференціації за шкалою визначення соціального інтелекту TROMSO”.

Вище описані результати розподілу індивідуальних показників представників соціономічної та технічної сфери у % з урахуванням гендерної диференціації за шкалою визначення соціального інтелекту TROMSO” демонструють, що для представників соціономічного типу професії (що особливо виражено серед респондентів жіночої статі) характерні більш високі показники соціального інтелекту ніж серед представників технічного типу (див. рис. 2.1.).

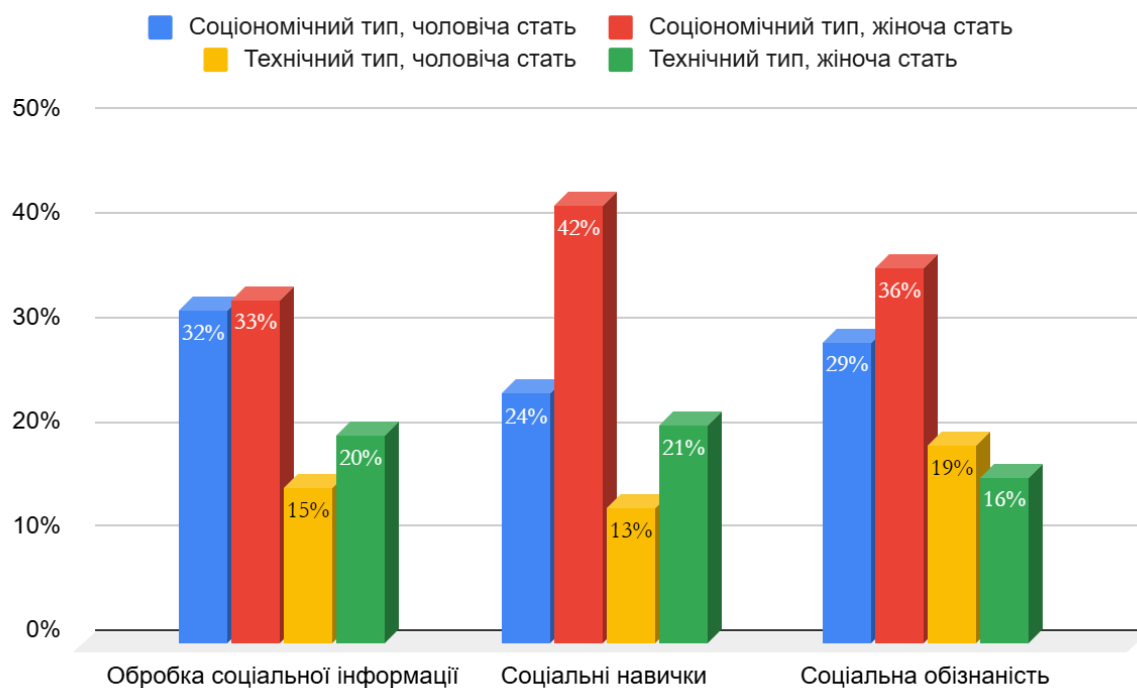

Рисунок 2.1. Графічне зображення розподілу індивідуальних показників представників соціономічної та технічної сфери у % з урахуванням гендерної диференціації за шкалою визначення соціального інтелекту TROMSO”.

Як видно на рисунку 2.1., представники технічного типу професій чоловічої статі демонструють нижче за інших респондентів технічного та соціономічного типу, що на наш погляд свідчить про менше виражений ступінь розвитку соціального інтелекту та таких його складових, як обробка соціальної інформації, соціальні навички та соціальна обізнаність.

З огляду на отримані дані можемо зробити висновок, що представники соціономічного типу професій, що в результаті виконання професійної діяльності мають більше контактувати з соціумом мають більше можливостей для розвитку соціального інтелекту в той час, коли представники технічного типу діяльності більше сфокусовані на виконанні аналітично-інструментальної діяльності, що призводить до уникнення та мінімізування соціальної взаємодії та як результат – зменшення можливостей для розвитку соціального інтелекту.

Продовжуючи дослідження проблеми визначення особливостей соціального інтелекту серед представників соціономічних та технічних професій нами було представлено нижче результати розподілу індивідуальних показників представників соціономічної та технічної сфери у % з урахуванням гендерної диференціації за методикою визначення соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда (див. табл. 2.2.). Як ви можете побачити, результати даної таблиці свідчать, що найбільші показники адаптованості, прийняття інших та емоційного комфорту демонструють представники соціономічного типу жіночої статі.

З огляду на отримані дані можемо зробити висновок, що респондентам жіночої статі соціономічного типу професійної направленості характерно проявляти толерантність та позитивне ставлення по відношенню до інших, добре пристосовуватися до мінливих соціокультурних особливостей життя, а також проявляти та відчувати емоційну стійкість, відчуття особистісного благополуччя й менший рівень тривоги.

Таблиця 2.2.

Розподіл індивідуальних показників представників соціономічної та технічної сфери у % з урахуванням гендерної диференціації за методикою визначення соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда.

Показники	Тип професії \ стать			
	Соціономічний		Технічний	
	чоловіча	жіноча	чоловіча	жіноча
Адаптивність	20	37	16	27
Деадаптивність	26	13	38	23
Прийняття себе	34	11	43	12
Неприйняття себе	14	40	8	38
Прийняття інших	29	27	31	13
Неприйняття інших	11	30	20	39
Залежність від інших	16	28	24	32
Емоційний комфорт	5	10	32	7
Емоційний дискомфорт	22	30	17	31
Інтегральні показники				
Адаптація	46	50	44	50
Самоприйняття	48	51	52	50
Прийняття інших	40	57	51	52
Прагнення до домінування	21	38	32	9

Однак, респонденти жіночої статі технічного типу діяльності демонструють підвищені показники по шкалах “залежність від інших” та “емоційний дискомфорт”, що на наш погляд може свідчити про переживання внутрішнього конфлікту, а також труднощів іншого роду щодо процесу соціальної інтеграції в більш раціональзованому патріархальному середовищі з маленькою більш меншою кількістю представниць жіночої статі ніж чоловічого. В той час, представники чоловічої статі технічного типу діяльності демонструють досить високий рівень за такими показниками, як “самосприйняття” та “адаптації”, але при цьому показник “прийняття інших” серед них виражений значно менше. Для наочності нами наведений нижче рис. 2.2.

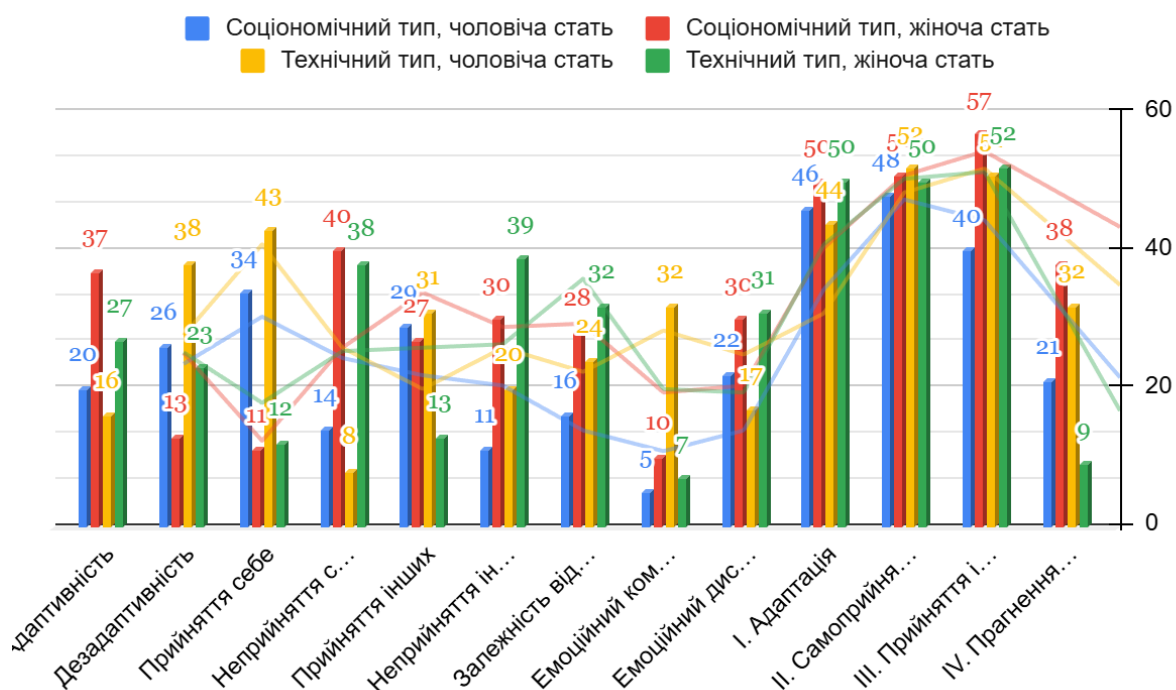

Рисунок 2.2. Графічне зображення розподілу індивідуальних показників представників соціономічної та технічної сфери у % з урахуванням гендерної диференціації за методикою визначення соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда.

На наш погляд дані такого характеру можуть свідчити про наявність тенденції до уникнення комунікації з іншими колегами та індивідуалізації. Саме така тенденція з боку респондентів технічних професій чоловічої статі може сприйматися колегами жіночої статі, як пасивна агресія, що створює відчуття відчуженості та призводить до переживання емоційного дискомфорту.

Далі розглянемо результати індивідуальних показників представників соціономічної та технічної сфери у % з урахуванням гендерної диференціації за шкалою визначення резильєнтності (CD-RISC-10) в адаптації З. О. Кіреєвої, О. С. Односталко, Б. В. Бірон, які наведено на рисунку 2.3., що розташований нижче. Отже, найбільш високий рівень резильєнтності визначено серед респондентів технічного типу професійної діяльності чоловічої статі (32%), що на нашу думку вказує на властивий даним досліджуванам високий рівень раціональної стабільності, стресостійкості та саморегуляції. Треба зазначити, що саме ці показники являють собою ряд професійно важливих якостей для представників технічних професій, в рамках яких концентрація, контроль емоцій та висока точність постають основою для виконання професійної діяльності.

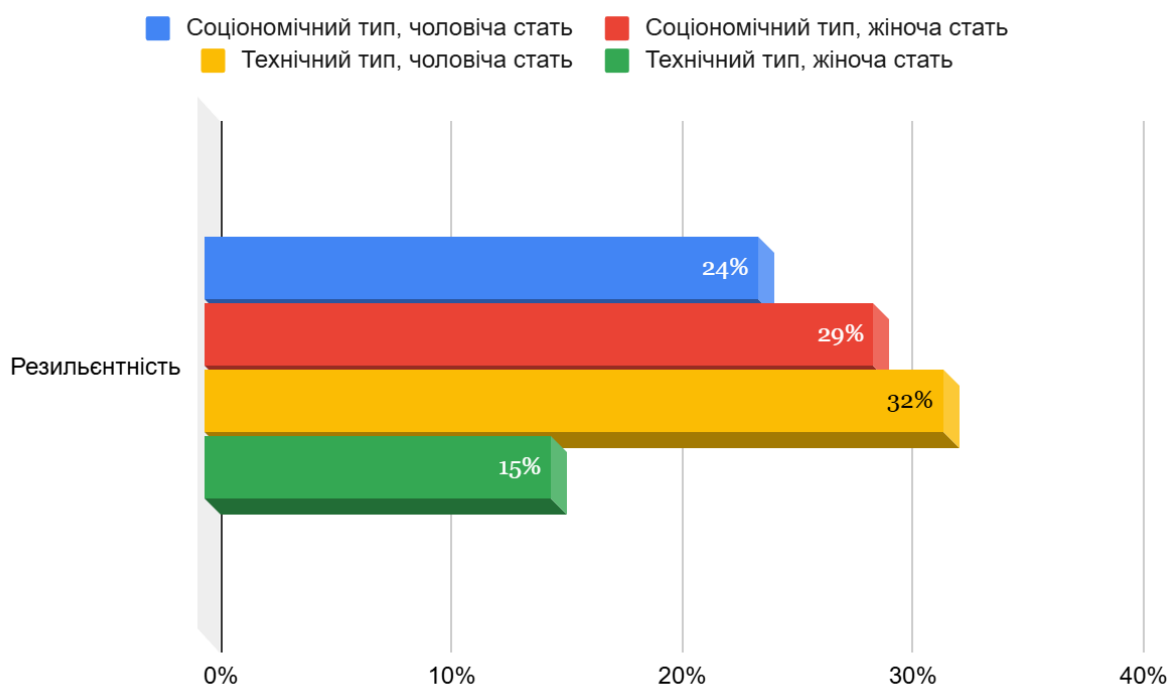

Рисунок 2.3. Графічне зображення розподілу індивідуальних показників представників соціономічної та технічної сфери у % з урахуванням гендерної диференціації за шкалою визначення резильєнтності (CD-RISC-10) в адаптації З. О. Кіресвої, О. С. Односталко, Б. В. Бірон.

Респонденти технічного типу професійної діяльності жіночої статі демонструють найбільш низький рівень резильєнтності (15%), що на наш погляд є результатом недостатнього рівня розвитку компетенцій соціального інтелекту, пов'язані з цим складності щодо переживання емоційної напруги у технічному колективі, який може характеризуватись складним психічним мікрокліматом та відсутньою або обмеженою соціальною підтримкою та здоровою соціальною взаємодією. Також достатньо низький рівень резильєнтності демонструють респонденти соціономічного типу чоловічої статі (24%), який нижче за рівень резильєнтності представників соціономічного типу жіночої статі на 5%. Такі результати можуть свідчити про те, що соціономічний тип професійної діяльності вимагає достатньо виражених емпатійних якостей, що більше

розвинені серед респондентів жіночої статі, ніж серед респондентів чоловічої статі соціономічного типу. Отже, ми можемо зазначити, що наявність гендерної диференціації виявляються у тому, що для чоловіків більш характерно демонструвати вищий рівень стійкості, а для жінок – більш виражену емоційну адаптивність при наявності більш вираженої схильності до переживання внутрішньої напруги.

Далі розглянемо результати розподілу індивідуальних показників представників соціономічної та технічної сфери у % з урахуванням гендерної диференціації за п'ятифакторним опитувальником особистості TIPI (TIPI-UKR) в адаптації М. Кліманської, І. Галецької, що представлена нижче в табл. 2.4. Отже, згідно отриманих даних, було визначено, що респонденти соціономічного типу професійної діяльності чоловічої статі демонструють більш високий рівень естраверсії, що виражається у притаманній їм готовності проявляти направленість щодо досить активної соціальної взаємодії, в той час коли респонденти соціономічного типу жіночої статі виражають меншу готовність на 18%. Проте, необхідно зазначити, що для респондентів соціономічного типу професійної діяльності чоловічої статі характерно проявляти більш низький рівень відкритості новому (25%) та добросовісності (11%) ніж серед респондентів жіночої статі соціономічного типу діяльності, що вказує на більш властиву для представників чоловічої статі соціономічного типу менш властиві такі якості, як старанність, добросовісність, а також толерантність в ситуаціях де необхідністю освоєнням нового досвіду.

Таблиця 2.3.

Розподіл індивідуальних показників представників соціономічної та технічної сфери у % з урахуванням гендерної диференціації за п'ятифакторним опитувальником особистості TIPI (TIPI-UKR) в адаптації М. Кліманської, І. Галецької.

Показники	Тип професії \ стать			
	Соціономічний		Технічний	
	чоловіча	жіноча	чоловіча	жіноча
Екстраверсія	34	16	29	21
Дружелюбність	23	32	41	4
Добросовісність	19	30	19	32
Емоційна стабільність	28	12	35	25
Відкритість новому досвіду	17	42	31	10

Слід зазначити, що для респондентів технічного типу професійної діяльності чоловічої статі характерно демонструвати більш високий рівень емоційної стабільності та добросовісності, що на наш погляд являє собою свідчення притаманного даній групі респондентів структурованого та раціонального стилю діяльності. А для респондентів технічного типу професійної діяльності жіночої статі характерно проявляти найбільш низкий рівень екстраверсії по всій вибірці, демонструючи при цьому достатньо високий рівень добросовісності, що на наш погляд може бути детерміновано відображенням притаманної даній групі респондентів тенденції щодо прояву прагматичності, внутрішньої сфокусованості та уважності на процесі діяльності. Нижче представлено рис. 2.4., на якому графічно зображено описані вище результати.

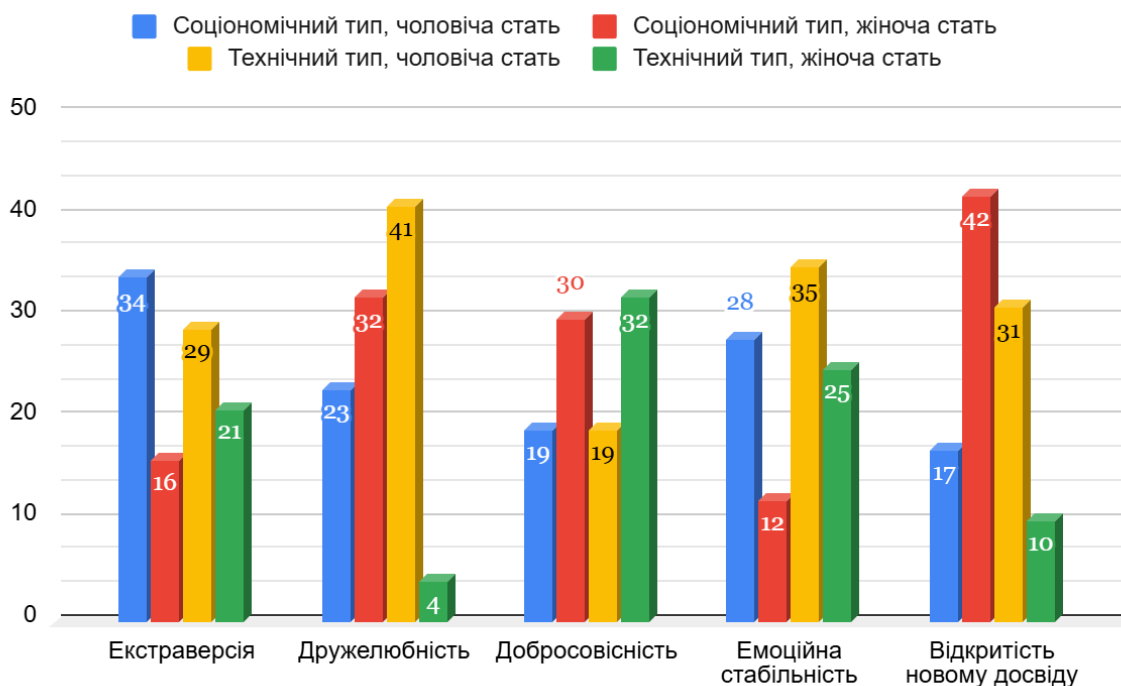

Рисунок 2.4. Графічне зображення розподілу індивідуальних показників представників соціономічної та технічної сфери у % з урахуванням гендерної диференціації за п'ятифакторним опитувальником особистості TIPI (TIPI-UKR) в адаптації М. Кліманської, І. Галецької.

Однак, для респондентів соціономічного типу діяльності жіночої статі властиво проявляти високий рівень дружелюбності та добросовісності, що виражається в проявленні досить позитивного ставлення щодо інших, а також значним рівнем відповідальності, старанності та чесності щодо виконання поставлених та прийнятих завдань щодо себе та інших.

Далі розглянемо отримані нами в ході використання кореляційного аналізу з використанням коефіцієнта Спірмена щодо дослідження соціального інтелекту представників соціономічних та технічних професій. Отже, як видно з табл. 2.5., нами було встановлено ряд прямо пропорційних зв'язків середньої сили від ($\rho = 0,55$ до $\rho = 0,81$), що вказує на наявність взаємодії між професійною специфікою та такими показниками, як соціальний інтелект, адаптація, а також резильєнтність.

Таблиця 2.4.

Узагальнені дані щодо виявлених основних кореляційних зв'язків соціального інтелекту та показників діагностики серед представників соціономічних та технічних професій за допомогою коефіцієнта Спірмена.

Показники кореляційних зв'язків	Тип професії		Домінуючий чинник
	Соціономічний	Технічний	
Соціальний інтелект та адаптація	$\rho = 0,81$	$\rho = 0,67$	Соціальний (екстраверсія)
Адаптація та резильєнтність	$\rho = 0,60$	$\rho = 0,71$	Когнітивно-регулятивний (самоконтроль)
Соціальний інтелект та резильєнтність	$\rho = 0,64$	$\rho = 0,73$	Соціально-емоційна гнучкість
Резильєнтність та особистісні риси (TIPI)	$\rho = 0,57$	$\rho = 0,68$	Регулятивний (стабільність, чесність)
Соціальний інтелект та особистісні риси (TIPI)	$\rho = 0,63$	$\rho = 0,55$	Соціальний (екстраверсія)

Таким чином, було виявлено, що показник “соціальний інтелект” утворює прямо пропорційну кореляцію з інтегральним показником “адаптація” на рівні $\rho = 0,81$ серед респондентів соціономічного типу професій та $\rho = 0,67$ серед респондентів технічного типу професій. Даний результат відображає суттєвий вплив соціального інтелекту на процес соціально-психологічної адаптації в процесі професійної діяльності. Отже, можна зазначити, що особистості, що мають навички щодо порозуміння з іншими представниками соціуму мають можливість легше пристосовуватися до соціальних умов та знаходити своє комфортне місце в колективі. Дана кореляція особливо яскраво виражена серед представників

соціономічного типу професій.

Інтегральний показник “адаптація” утворює прямо пропорційну кореляцію з показником “резильєнтність” на рівні $\rho = 0,60$ серед респондентів соціономічного типу професій та $\rho = 0,71$ серед респондентів технічного типу професій. Даний результат демонструє, що чим вищий рівень психологічної стійкості виявляють респонденти, тим більш гармонійною стає їх взаємодія з навколишнім середовищем, а процес життєдіяльності сприймається менш стресово. Дана кореляція особливо яскраво виражена серед представників технічного типу професій.

Показник “соціальний інтелект” також утворює прямо пропорційну кореляцію з показником “резильєнтність” на рівні $\rho = 0,64$ серед респондентів соціономічного типу професій та $\rho = 0,73$ серед респондентів технічного типу професій. Даний результат відображає, що для особистостей, які володіють більш розвиненим рівнем соціального інтелекту притаманний більше виражений рівень емоційної гнучкості та стійкості в стресових та кризових ситуаціях. Серед респондентів соціономічного типу жіночої статі такий взаємозв'язок проявляється через готовність до надання емоційної підтримки, а серед респондентів технічного типу чоловічої статі – через наявність таких якостей, як емоційна саморегуляція та контроль.

Також треба зазначити, що такі особистісні риси, як добросовісність, емоційна стабільність, екстраверсія та дружелюбність утворюють позитивний зв'язок з соціальним інтелектом, резильєнтністю та адаптацією, що виражається на рівні $\rho = 0,63$ серед респондентів соціономічного типу професій та $\rho = 0,55$ серед респондентів технічного типу професій. А отже, ми можемо зазначити, що найбільш значуща кореляція спостерігається між такими показниками, як “соціальний інтелект” та “адаптація”, а також між показниками “адаптація” та “резильєнтність”, що детермінує наступний висновок: високий рівень розвитку емоційного інтелекту сприяє розвитку та

покращенню професійної та особистісної життєдіяльності, що своєю чергою детермінує розвиток соціально-психологічної стійкості до стресових, кризових та екстремальних ситуацій.

2.3. Рекомендації щодо розвитку соціального інтелекту представників соціономічних та технічних професій

Згідно отриманих емпіричних результатів дослідження проблеми соціального інтелекту представників соціономічних та технічних професій нами було створено таблицю 2.6. в якій представлено кластерні особливості проблемних аспектів та зони розвитку досліджуваних респонденті, серед яких:

– перший кластер – це представники соціономічного типу чоловічої статі для яких характерною проблематикою постає емоційне виснаження та тенденція до складнощів з емоційним самоконтролем, а зона розвитку полягає у можливості розвитку саморегуляції, інтернального локусу контролю, а також розвитку асертивності.

Таблиця 2.6.

Типологія професійних кластерів соціального інтелекту.

Тип професії	Стать	Особливості групи	Проблемні аспекти	Зона розвитку
Соціономічний	Чоловіча	Помірний соціальний інтелект, знижена резильєнтність.	Наявність емоційного виснаження та тенденція до складнощів самоконтролю.	Відвідування програм та тренінгів розвитку саморегуляції, розвиток інтернального локусу контролю, а також розвиток асертивності.
	Жіноча	Наявність високої адаптивності та толерантності щодо прийняття інших.	Наявність ризику професійного вигорання.	Відвідування груп емоційно-психологічної підтримки, застосування

				релаксаційних технік та профілактика вигорання.
Технічний	Чоловіча	Високий рівень резильєнтності, добросовісності при зниженому рівні соціального інтелекту.	Соціальна відстороненість та замкненість.	Відвідування комунікативних тренінгів, розвиток емоційного інтелекту та соціальної взаємодії.
	Жіноча	Низький рівень резильєнтності та виражена соціальна напруженість.	Наявність труднощів щодо соціальної адаптації.	Розвиток самоприйняття, а також навички управління емоцій та емоційного інтелекту.

– другий кластер – це представники соціономічного типу жіночої статі для яких характерною проблематикою постає ризик виникнення професійного вигорання, а зона розвитку полягає у застосуванні технік релаксації, а також інших технік емоційної саморегуляції з метою профілактики емоційного вигорання.

– третій кластер – це представники технічного типу чоловічої статі для яких характерною проблематикою постає наявність соціальної відстороненості та замкненості, а зона розвитку полягає у розвитку емоційного інтелекту та навичок соціальної взаємодії.

– четвертий кластер – це представники технічного типу жіночої статі для яких характерною проблематикою постають труднощі, що пов'язані з соціальною адаптацією, а зона розвитку полягає у поглибленні навичок управління емоціями, самоприйняття та емоційного інтелекту.

Отже, оскільки професійна діяльність технічного кластеру досліджуваних вимагає значного рівня концентрації, когнітивного контролю та емоційної стійкості в процесі стресових ситуацій та факторів впливу. Однак, оскільки в рамках даного кластеру діяльність особистості супроводжується недостатністю розвитку соціальних навичок як серед

респондентів чоловічої так і серед респондентів жіночої статі. Тож, ми вважаємо необхідним запропонувати наступні рекомендації:

- інвестування фінансових та соціальних ресурсів для організації тренінгів щодо розвитку соціальних компетенцій з метою підвищення ефективності комунікації в технічних колективах;
- регулярне включення елементів навчання навичкам емоційного інтелекту до корпоративної культури представників технічних колективів;
- забезпечення відвідування індивідуальних консультацій спрямованих на підвищення самосприйняття, впевненості щодо власних сил та професійного потенціалу й розвитку стресостійкості (особливо для представників жіночої статі).

Також треба зазначити, що в рамках кластеру соціономічної діяльності, яке характеризується перманентним емоційним залученням, а також регулярно високою соціальною контактністю та комунікативністю та створює актуальну потребу у розвитку емоційної саморегуляції та копінг-стратегій з метою збереження власного адаптаційного потенціалу в досить стресових професійних обставинах.

Таким чином, ми вважаємо необхідним запропонувати наступні рекомендації:

- інвестування фінансових та соціальних ресурсів для організації тренінгів щодо розвитку емоційної саморегуляції, а також асертивності з метою підвищення навичок поведінки в конфліктних ситуаціях та уміння відстоювати власні кордони для профілактики вигорання;
- створення груп соціально-психологічної професійної підтримки, як спосіб зниження емоційного вигорання та забезпечення можливостей емоційного розвантаження;
- організація розвитку навичок інтернального локусу контролю та майндфулнес-практик для зниження професійного стресу.

Отже, з огляду на те, що професійна специфіка соціономічних професій спирається на широке застосування соціально-емоційного компоненту особистості, проявляючи емпатичність, толерантність до інших, комунікативність, а специфіка технічних професій спирається на широке застосування регулятивно-комунікативного компоненту, що характеризується аналітичним мисленням, емоційною стійкістю та значним самоконтролем. Що вказує на необхідність підтримки емоційно-когнітивного балансу особистісного розвитку професіоналів соціономічного та технічного типу професій. А застосування вище вказаних рекомендацій, на нашу думку, ефективно сприятиме розвитку адаптивності, емоційної гнучкості, резильєнтності та загалом сформує можливості для становлення цілісної системи професійної стійкості серед досліджуваних представників соціономічного та технічного типу професій.

Висновки до другого розділу

Встановлено, що згідно результатам діагностики за шкалою визначення соціального інтелекту TROMSO” представники соціономічного типу професій більше контактують з соціумом, що відображено в вищих показниках розвитку соціального інтелекту ніж серед представників технічного типу діяльності, які більше сфокусовані на виконанні аналітично-інструментальної праці та направлені на уникнення й мінімізування соціальної взаємодії.

Визначено, що згідно результатам діагностики за методикою соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда респонденти жіночої статі соціономічного типу проявляють толерантність та позитивне ставлення по відношенню до інших, добре пристосовуються до змін, проявляють емоційну стійкість, відчуття особистісного благополуччя й

менше страждають від тривоги. Проте респонденти жіночої статі технічного типу діяльності проявляють підвищені показники залежності від інших та емоційного дискомфорту, що вказує на внутрішньоособистісний конфлікт та труднощі щодо соціальної інтеграції в більш раціональзованому патріархальному середовищі. Натомість респонденти чоловічої статі технічного типу діяльності демонструють високий рівень самосприйняття та адаптації, але при цьому показник прийняття інших виражений значно менше.

Встановлено, що згідно результатам діагностики за шкалою визначення резильєнтності (CD-RISC-10) в адаптації З. О. Кіреєвої, О. С. Односталко та Б. В. Бірон найбільш високий рівень резильєнтності притаманний респондентам технічного типу професійної діяльності чоловічої статі (32%), що вказує на високий рівень раціональної стабільності, стресостійкості та саморегуляції, а респонденти технічного типу професійної діяльності жіночої статі демонструють найбільш низький рівень резильєнтності (15%), що характеризується складністю щодо переживання емоційної напруги у технічному колективі, який може характеризуватись складним психічним мікрокліматом та обмеженою соціальною підтримкою. Для респондентів соціономічного типу чоловічої статі також характерний низький рівень резильєнтності (24%), який нижче за рівень резильєнтності представників соціономічного типу жіночої статі на 5%, що вказує на потребу у прояві емпатійних якостей, які більше розвинені серед респондентів жіночої статі, ніж серед респондентів чоловічої статі соціономічного типу.

Визначено, що згідно результатам діагностики за коротким п'яти факторним опитувальником особистості TIPI (TIPI-UKR) в адаптації М. Кліманської, І. Галецької респонденти соціономічного типу професійної діяльності чоловічої статі демонструють високий рівень екстраверсії, проявляючи направленість до активної соціальної взаємодії, в той час коли

респонденти соціономічного типу жіночої статі виражають меншу готовність на 18%. Проте, респонденти соціономічного типу професійної діяльності чоловічої статі проявляють більш низький рівень відкритості новому (25%) та добросовісності (11%) ніж респонденти жіночої статі соціономічного типу, що вказує на меншу проявленість таких якостей, як старанність, добросовісність й толерантність в ситуаціях де необхідністю овоєнням нового досвіду. А респонденти соціономічного типу жіночої статі проявляють високий рівень дружелюбності та добросовісності, що проявляється досить позитивним ставленням щодо інших, значним рівнем відповідальності, старанністю, чесністю щодо виконання поставлених завдань щодо себе та інших.

Обґрунтовано, що в ході використання кореляційного аналізу з використанням коефіцієнта Спірмена щодо дослідження соціального інтелекту представників соціономічних та технічних професій найбільш значущі кореляції середньої сили визначено між такими показниками, як “соціальний інтелект” та “адаптація”, а також “адаптація” та “резильєнтність”. Це дозволяє визначити, що високий рівень розвитку емоційного інтелекту сприяє покращенню професійної та особистісної життєдіяльності та детермінує розвиток соціально-психологічної стійкості до стресових, кризових та екстремальних ситуацій працівників соціономічних та технічних типів професій.

Встановлено, що специфіка соціономічних професій спирається на широке застосування соціально-емоційного компоненту особистості, вказуючи на емпатичність, толерантність до інших, комунікативність, а специфіка технічних професій спирається на широке застосування регулятивно-комунікативного компоненту, що характеризується широким застосуванням аналітичного мислення, емоційної стійкості та застосуванням самоконтролю, що вказує на необхідність підтримки

емоційно-когнітивного балансу розвитку професіоналів соціономічного та технічного типу професій.

Визначено, що застосування рекомендацій щодо розвитку соціального інтелекту ефективно сприятиме збільшенню адаптивності, емоційної гнучкості, резильєнтності та формуванню становлення цілісної системи професійної стійкості представників соціономічного та технічного типу професій.

ВИСНОВКИ

Соціальний інтелект – це складна система когнітивних і особистісних здібностей, які дозволяють успішно розуміти поведінку, наміри та емоції інших людей, а також адекватно взаємодіяти в суспільстві, що виступає посередником між інтелектуальною сферою та емоційною регуляцією.

Ключовою особливістю соціального інтелекту є його когнітивний характер та спрямованість на міжособистісні стосунки. На відміну від загального інтелекту, який зосереджений на вирішенні логічних і абстрактних проблем, соціальний інтелект зосереджений на розумінні людей, соціальних ситуацій і контексту спілкування.

В його основі соціального інтелекту лежать такі психічні процеси, як сприйняття, увага, пам'ять, мислення та рефлексія, які забезпечують:

інтерпретацію невербальних сигналів (жестів, міміки, тону мови), прогнозування поведінки інших, усвідомлення власних емоцій і намірів у спілкуванні.

В сучасному світі соціономічними називають професії типу «людина-людина», тобто професії, у змісті фахової діяльності яких переважають ситуації міжособистісної ділової комунікації, а технічними професіями називають професії типу «людина-техніка», зміст фахової діяльності яких переважає спрямованість на роботу з обладнанням – від проектування та впровадження до експлуатації, налагодження та відновлення.

Специфіка технічних професій полягає в тому, що виконання даної професійної діяльності вимагає точності, аналітичного мислення та вміння застосовувати знання для вирішення конкретних завдань. В той час коли специфіка соціономічних професій орієнтована на спілкування, розуміння та допомогу людям, де емоційний інтелект та гуманістична спрямованість відіграють ключову роль, а сучасний ринок праці все більше поєднує в собі обидва типи, в результаті чого спеціалісти технічної спеціальності повинні володіти комунікативними навичками та достатньо розвинутим соціальним інтелектом, а представники соціономічних професій повинні вміти на достатньому рівні користуватися технологічними інструментами та володіти комп'ютерною грамотністю.

Встановлено, що згідно результатам діагностики за шкалою визначення соціального інтелекту TROMSO” представники соціономічного типу професій більше контактують з соціумом, що відображено в вищих показниках розвитку соціального інтелекту ніж серед представників технічного типу діяльності, які більше сфокусовані на виконанні аналітично-інструментальної праці та направлені на уникнення й мінімізування соціальної взаємодії.

Визначено, що згідно результатам діагностики за методикою соціально-психологічної адаптації К. Роджерса та Р. Даймонда респонденти

жіночої статі соціономічного типу проявляють толерантність та позитивне ставлення по відношенню до інших, добре пристосовуються до змін, проявляють емоційну стійкість, відчуття особистісного благополуччя й менше страждають від тривоги. Проте респонденти жіночої статі технічного типу діяльності проявляють підвищені показники залежності від інших та емоційного дискомфорту, що вказує на внутрішньоособистісний конфлікт та труднощі щодо соціальної інтеграції в більш раціональзованому патріархальному середовищі. Натомість респонденти чоловічої статі технічного типу діяльності демонструють високий рівень самосприйняття та адаптації, але при цьому показник прийняття інших виражений значно менше.

Встановлено, що згідно результатам діагностики за шкалою визначення резильєнтності (CD-RISC-10) в адаптації З. О. Кіреєвої, О. С. Односталко та Б. В. Бірон найбільш високий рівень резильєнтності притаманний респондентам технічного типу професійної діяльності чоловічої статі (32%), що вказує на високий рівень раціональної стабільності, стресостійкості та саморегуляції, а респонденти технічного типу професійної діяльності жіночої статі демонструють найбільш низький рівень резильєнтності (15%), що характеризується складністю щодо переживання емоційної напруги у технічному колективі, який може характеризуватись складним психічним мікрокліматом та обмеженою соціальною підтримкою. Для респондентів соціономічного типу чоловічої статі також характерний низький рівень резильєнтності (24%), який нижче за рівень резильєнтності представників соціономічного типу жіночої статі на 5%, що вказує на потребу у прояві емпатійних якостей, які більше розвинені серед респондентів жіночої статі, ніж серед респондентів чоловічої статі соціономічного типу.

Визначено, що згідно результатам діагностики за коротким п'яти факторним опитувальником особистості TIPI (TIPI-UKR) в адаптації М.

Кліманської, І. Галецької респонденти соціономічного типу професійної діяльності чоловічої статі демонструють високий рівень екстраверсії, проявляючи направленість до активної соціальної взаємодії, в той час коли респонденти соціономічного типу жіночої статі виражають меншу готовність на 18%. Проте, респонденти соціономічного типу професійної діяльності чоловічої статі проявляють більш низький рівень відкритості новому (25%) та добросовісності (11%) ніж респонденти жіночої статі соціономічного типу, що вказує на меншу проявленість таких якостей, як старанність, доброчесність й толерантність в ситуаціях де необхідністю освоєнням нового досвіду. А респонденти соціономічного типу жіночої статі проявляють високий рівень дружелюбності та добросовісності, що проявляється досить позитивним ставленням щодо інших, значним рівнем відповідальності, старанністю, чесністю щодо виконання поставлених завдань щодо себе та інших.

Обґрунтовано, що в ході використання кореляційного аналізу з використанням коефіцієнта Спірмена щодо дослідження соціального інтелекту представників соціономічних та технічних професій найбільш значущі кореляції середньої сили визначено між такими показниками, як “соціальний інтелект” та “адаптація”, а також “адаптація” та “резильєнтність”. Це дозволяє визначити, що високий рівень розвитку емоційного інтелекту сприяє покращенню професійної та особистісної життєдіяльності та детермінує розвиток соціально-психологічної стійкості до стресових, кризових та екстремальних ситуацій працівників соціономічних та технічних типів професій.

Встановлено, що специфіка соціономічних професій спирається на широке застосування соціально-емоційного компоненту особистості, вказуючи на емпатичність, толерантність до інших, комунікативність, а специфіка технічних професій спирається на широке застосування регулятивно-комунікативного компоненту, що характеризується широким

застосуванням аналітичного мислення, емоційної стійкості та застосуванням самоконтролю, що вказує на необхідність підтримки емоційно-когнітивного балансу розвитку професіоналів соціономічного та технічного типу професій.

Визначено, що застосування рекомендацій щодо розвитку соціального інтелекту ефективно сприятиме збільшенню адаптивності, емоційної гнучкості, резильєнтності та формуванню становлення цілісної системи професійної стійкості представників соціономічного та технічного типу професій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аріані Р., Відодо В., Сусіла С. Модель соціального інтелекту та інноваційної поведінки вчителів на роботі: серійне посередництво / Р. Аріані, В. Відодо, С. Сусіла // *Cogent Education*. – 2024. – Т. 11, № 1.
2. Бережний, В. Г. (2021). *Теоретична модель професійної компетентності фахівця соціономічного профілю*. Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди. Психологія, 64, 25–43.
3. Борець Ю. В. Психологічні особливості громадянської компетентності майбутніх фахівців соціономічного профілю : дис. ... канд. психол. наук. – Чернігів : ЧНПУ, 2016.
4. Борисенко В. М. Формування емоційної компетентності у майбутніх фахівців соціономічного напрямку : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. – 2018.
5. Гарг Н., Джейн А., Пуния Б. К. Благодарность, социальный интеллект и лидерство среди университетских преподавателей: анализ медиации и модерации // *Международный журнал организационного анализа*. – 2020.
6. Гоулман Д. Емоційний інтелект: чому він може важити більше, ніж IQ. – Харків : Клуб сімейного дозвілля, 2017. – 432 с.
7. Гордійчук К. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників // *Психологія: реальність і перспективи* : зб. наук. пр. РДГУ. – Рівне, 2019. – Вип. 13. – 201 с.
8. Гриценко Л. І. До питання забезпечення професійного самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу // *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал*. – Івано-Франківськ : НАІП, 2014. – Вип. 4. – С. 342–345.
9. Євдокимова О. О. Особистісно-професійний розвиток студентів у системі вищої технічної освіти та його етапи // *Вісник Харківського*

національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2019. – Вип. 842. – С. 107–116.

10. Зливкова В. Л., Кузікова С. Б. Психологічні технології ефективного функціонування та розвитку особистості : монографія / за ред. С. Д. Максименка. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2019. – 540 с.

11. Івашкевич, Е. З. (б. р.). *Здібності особистості до виконання певного виду діяльності як складові компоненти її соціального інтелекту*. Збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 63–74.

12. Івашкевич Е., Онуфрієва Л. Social Intelligence in the Paradigm of Cognitive Psychology: the Results of Study / Е. Івашкевич, Л. Онуфрієва // *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. пр. – 2018. – Вип. 42. – С. 50–69.

13. Івашкевич Е.З. Психологія соціального інтелекту педагога : дис. ... докт. психол. наук : 19.00.01 / Інстит. психол. імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2018. 432 с.

14. Каплуненко Я.Ю. Особистісні чинники розвитку соціального інтелекту у фахівців соціономічних професій : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Інстит. психол. імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2016. 262 с.

15. Ковальова О. А. Проблема визначення поняття «соціальний інтелект» у психологічній науці // *Освіта та розвиток обдарованої особистості*. – 2015. – № 10. – С. 10–14.

16. Кожушко С. Соціальний інтелект як інтегральна властивість, що забезпечує ефективність професійної взаємодії майбутніх фахівців професійної діяльності. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. Київ : Наукова думка, 2013. Вип. 31 (84). С.241–247.

17. Кириченко В. В. Психологічні основи професійної адаптації та вибору професії : навчальний посібник. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. – 110 с.

18. Кучеренко С. М., Кучеренко Н. С. Організаційні аспекти психологічного забезпечення успішності службово-бойової діяльності майбутніх офіцерів технічного профілю // *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. – 2018. – Вип. 1, т. 2. – С. 159–165.

19. Кісіль З. Р., Угрин О. Г. Психологія управління : навчально-методичний посібник. – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. – 508 с.

20. Кокун О. М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця : монографія. – Київ : Інформ.-аналіт. агентство, 2012. – 200 с.

Костюк Г. С. Роль професійного самовизначення у формуванні особистості // *Питання професійної орієнтації учнів* / упоряд. З. С. Нечипорук. – Київ, 1971. – С. 3–14.

21. Луббаде Т. Емоційний інтелект і лідерство – темні та світлі сторони // *Modern Management Review*. – 2020. – Т. XXV, № 27. – С. 39–50.

22. Ляховець Л.О. Особливості формування соціального інтелекту у майбутніх психологів : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Київ, 2016. 18 с.

23. Лупійко Л. В., Бунчук А. О. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників // *Актуальні проблеми теоретичної та консультативної психології* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. – Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2021. – Вип. 2. – С. 59–62.

24. МакЭнру М. П., Гроувс К. С., Шен У. Тренінг емоціонального інтелекта: доказательства его эффективности для развития лидеров // *Leadership Review*. – 2010. – Т. 10, № 3. – С. 3–26.

25. Матеюк, О., & Суходоля, Ю. (2023). *Соціальний інтелект: історія виникнення, динаміка точок зору на його сутність та зміст*. *Psychology Travelogs, (1)*, 116–127.

26. Мельник О. В. Ефект самодостатності: від професійних домагань до власного успіху // *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді* : зб. наук. пр. – Кіровоград : ЗВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2012. – Вип. 16, кн. 1. – С. 190.

27. Мітічкіна О. О., та ін. Професійне самовизначення особистості у сучасному глобальному світоустрої // *Теоретичні і прикладні проблеми психології* : збірник наукових праць Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. – Сєверодонецьк : Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2016. – № 3(41). – С. 85–94.

28. Оліховська Л. П. Теоретичні основи професійного самовизначення: психологічний аспект // *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота*. – 2016. – Вип. 2(39). – С. 161–164.

29. Психологія професійної діагностики та професійного консультування : практичний посібник / Ігнатович О. М., Татаурова-Осика Г. П., Шевенко А. М. ; за ред. О. М. Ігнатович. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2021. – 225 с.

30. Приходько І. І. Засади психологічної безпеки персоналу екстремальних видів діяльності. – Харків, 2013. – 745 с.

31. Підбуцька Н. В. Психологічні властивості особистості майбутнього інженера : монографія. – Харків, 2013. – 114 с.

32. Психологічні аспекти професійної підготовки конкурентоздатних фахівців : монографія / Дегтярьова Г. С., Козяр М. М., Матійків І. М., Руденко Л. А., Шиделко А. В. ; за ред. Л. А. Руденко. – Київ, 2012. – 170 с.

33. Професійне самовизначення учнівської молоді в умовах освітнього округу : монографія / Гуцан Л. А., Морін О. Л., Охріменко З. В.,

Пархоменко О. М., Гриценко Л. І. ; за ред. О. Л. Моріна. – Харків : Друкарня «Мадрид», 2020. – 220 с.

34. Психологія професійної діяльності : підручник / за ред. С. К. Шандрука. – Тернопіль : ЗУНУ, 2022. – 256 с.

35. Психологічні особливості професійного самовизначення правоохоронців : монографія / Балабанова Л. М., Жданова І. В., Нежута А. В. – Харків : Федорко, 2014. – 151 с.

36. Проблеми формування професіоналізму особистості та діяльності майбутнього фахівця в контексті вимог євроінтеграції : монографія / Кузнєцова Н. В., Цокур О. С., Колесніченко Н. Ю. та ін. – Одеса : ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2012. – 158 с.

37. Професіоналізм особистості: теоретико-методологічний аспект : монографія / Бочелюк В. Й., Білоусов С. А., Горбань Г. О. та ін. – Запоріжжя : ЗІДМУ, 2007. – 247 с.

38. Рубцова, В. В., & Нетецька, Т. М. (2024). *Гуманізація вищої освіти як фактор успішного розвитку множинного інтелекту у студентів технічних спеціальностей*. У: *Різновиди інтелекту та їх роль в освітньому процесі ХХІ століття* (4 грудня – 14 січня 2024 року). Львів – Торунь : Liha-Pres, 72–75.

39. Сасько, О. О. (2011). *Проблема визначення соціального інтелекту в психологічній науці*. Київ, 2011. 18 с.

40. Слободяник Н. Проблеми дослідження соціального інтелекту як психологічного феномену / Н. Слободяник // Психологічний журнал. – 2021. – Т. 7, № 9. – С. 108–117.

41. Сорока, Д. (2023). *Розвиток емпатії та стимулювання конструктивної взаємодії студентів технічних спеціальностей*. У: ХХ Міжнародна науково-практична конференція "Конфліктологічна експертиза: теорія та методика" : програма і матеріали (16 листопада 2023

р., Київ, Україна) / ГО Товариство конфліктологів України, ГО Національна асоціація медіаторів України, НаУКМА. – Київ : [б. в.], 2023. – С. 49–51.

42. Сорока, Д. (2024). *Роль емпатії у вирішенні конфліктів у технічних працівників*. У: XXI Міжнародна науково-практична конференція "Конфліктологічна експертиза: теорія та методика" : програма і матеріали виступів (15 листопада 2024 р., Київ) / ГО "Товариство конфліктологів України", Кафедра ЮНЕСКО НаУКМА. – Київ : [б. в.], 2024. – С. 77–79.

43. Ткачук І. І. Психолого-педагогічний супровід особистісного і професійного самовизначення старшокласників, що опинилися у складних життєвих обставинах внаслідок військових конфліктів : метод. рек. – Київ, 2018. – 78 с.

44. Токар А. В. Психологічні особливості професійного самовизначення старшокласників із різним рівнем емоційного інтелекту. – 2022. – 109 с.

45. Філіпс К. У. Майбутнє почуттів. Розвиток емпатії в світі, одержимому технологіями / пер. з англ. Н. Хаєцької. – 2020. – 176 с.

46. Федоренко Л. Специфіка професійного самовизначення випускників сільських шкіл (за результатами констатувального експерименту) // *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 12. Психологічні науки*. – 2022. – Вип. 17(62). – С. 109–120.

47. Формування професійно-ціннісних орієнтацій учнів до трудової діяльності в умовах сучасного освітнього середовища : монографія / Охріменко З. В., Морін О. Л., Шевенко А. М., Закатнов Д. О., Піддячий М. І. ; за ред. З. В. Охріменко. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2022. – 152 с.

48. Харченко, С. В., & Колдашов, О. В. (2024). *Особливості здібностей соціального інтелекту здобувачів вищої освіти ХНУВС в різні роки навчання*. У: Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України : тези доп. V Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 31 травня 2024 р.) / Нац. акад. Нац. гвардії України, ГО "Ін-т

психології здоров'я", ХНУВС, Черкас. ін-т пожеж. безпеки ім. героїв Чорнобиля НУЦЗУ. – Харків : НА НГУ, 2024. – С. 104–107.

49. Харченко, С. В. (2017). *Соціальний інтелект у професійній діяльності суб'єкта*. Право і безпека, 3(66), 153–158.

50. Харченко С. В. Структура соціального інтелекту особистості // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». – 2017. – Вип. 6, т. 1. – С. 127–132.

51. Хоу Д. Емпатія, соціальний інтелект і соціальна робота на основі стосунків // *Zeszyty Pracy Socjalnej*. – 2017. – Т. 22, № 1. – С. 1–12.

52. Чайкіна Н. Модель адаптивної стратегії фахівця // Психологія і особистість. – 2017. – № 2(12). – С. 310–318.

53. Чорна І. М. Психологічні особливості професійного самовизначення школярів // *Вісник Львівського університету. Серія психологічні науки*. – 2022. – Вип. 12. – С. 157–163.

54. Чорна І. М., Чернишова С. С. Професійне самовизначення старшокласників у призмі діяльності шкільного психолога // *Світ наукових досліджень* : зб. матеріалів Міжнар. мультидисциплінар. наук. конф. – Ополе, Польща : Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu, 2023. – Вип. 24. – С. 210–212.

55. Чорна І. М. Акмеологічні підходи до розробки та впровадження структури державної системи профорієнтації в Україні : монографія // *Сучасні акмеологічні дослідження: теоретико-методологічні та прикладні аспекти* / ред. кол. В. О. Огнев'юк, С. О. Сисоєва, Я. С. Фруктова. – Київ : Ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. – С. 181–200.

56. Чугуєва І. Є., Коростильова І. В., Ткаченко А. В. Психологічні особливості професійної діяльності в системі підготовки майбутніх фахівців // *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Психологічні науки*. – 2017. – Вип. 2(3). – С. 116–120.

57. Шайда Н. П. Психологічні особливості технічного мислення учнів загальноосвітньої середньої та допоміжної шкіл у процесі розв'язання конструктивно-технічних задач : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». – Харків, 1995. – 16 с.

58. Шпортун, А. М. (2024). *Генеза психологічної сутності феномена «соціальний інтелект»*. Габітус, 59, 244–248.

59. Щербатюк Л. Б. Формування професіоналізму майбутніх інженерів-механіків у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. – Одеса : Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського, 2007. – 20 с.

60. Щербакова І. М., Стаднік Г. А. Психодіагностика професійного самовизначення особистості : навч.-метод. посібник. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2012. – 324 с.

61. Яновська, Т. (2022). *Соціальний інтелект у структурі професійно-важливих якостей психолога*. Психологія і особистість, (2), 153–168.

62. Яновська Т. А. Психологічні особливості професійного самовизначення у підлітковому та юнацькому віці // *Молодий вчений*. – 2017. – № 4(44). – С. 270–274.

63. Boyatzis R., Carducci B., Nave C., Fabio A., Saklofske D., Stough C. Social Intelligence / R. Boyatzis, B. Carducci, C. Nave, A. Fabio, D. Saklofske, C. Stough // *The Wiley Encyclopedia of Personality and Individual Differences*. – 2020. – P. 435–438. – DOI: 10.1002/9781118970843.ch251.

64. Henderson A. M., Gerson S., Woodward A. L. The Birth of Social Intelligence / A. M. Henderson, S. Gerson, A. L. Woodward // *Zero to Three*. – 2008. – Vol. 28, No. 5. – P. 13–20.

65. Honeywill R. Social intelligence is also being able to make important social decisions which can change your life // *The Man Problem: Destructive Masculinity in Western Culture*. – New York : Palgrave Macmillan, 2015.

66. Emelyanova I. V., Kulagina I. Yu. Features of Development of Social Intelligence in Primary School Age // *Psychological-Educational Studies*. – 2020. – Vol. 12, No. 2. – P. 91–107.

67. Eliadis A. Social intelligence and empathy; an integrated literature review / A. Eliadis // *Journal of International Business Research*. – 2023. – Vol. 22, No. 4. – P. 1–11.

68. Katow A. A., Budhwar P. S., Patel K. Trilogy of organisational ambidexterity: social intelligence of the leader, Employee Engagement in work and changes in the external environment // *Journal of Business Research*. – 2021. – № 128. – C. 688–700.

69. Kurmanova A., Shaikhymuratova I., Aubakirova Z., Lawrence K. C., Baizhumanova B., Yermentayeva A. Personality traits and social intelligence roles in self-regulation ability of university students / A. Kurmanova, I. Shaikhymuratova, Z. Aubakirova, K. C. Lawrence, B. Baizhumanova, A. Yermentayeva // *International Journal of Adolescence and Youth*. – 2024. – Vol. 29, No. 1.

70. Pryshlyak O. The peculiarities of activities of socioeconomic professions' representatives in intercultural conditions / O. Pryshlyak // *Social Work and Education*. – 2018. – Vol. 5, No. 4. – P. 66–75.

71. Pellegrin, J., Colnot, L., & Delponte, L. (2021). Artificial Intelligence and Urban Development. Research for REGI Committee – Artificial Intelligence and Urban Development, European Parliament, Policy Department for Structural and Cohesion Policies, Brussels, 78 p.

72. Rizeei, D. (2021). AI and Remote Sensing for Progressive Landscape and Urban Design. McGregor Coxall, 2021.

73. Shaida N. P., Cherniakova O. V. Psychological features of special comprehensive school students' technical thinking in the modern education context // *Теорія і практика сучасної психології*. – 2019. – № 1, т. 2. – С. 173–176.

**Методика діагностики “Шкала визначення
соціального інтелекту TROMSO”, розроблена**

Д. Сільвером, М. Мартинусеном, Т. Далем

Мета діагностики: оцінка розвитку трьох базових компонентів соціального інтелекту.

Інструкція: оцініть кожне твердження за шкалою від 1 до 7, де перша одиниця відповідає твердженню “Взагалі не про мене”, а цифра сім – “Цілковито про мене”.

Текст опитувальника

1. “Я легко передбачаю поведінку інших людей”.
2. “Мені важко зрозуміти вибір інших людей”.
3. “Я розумію, що будуть відчувати інші люди після моїх дій”.
4. “Я відчуваю себе невпевнено в незнайомому оточенні”.
5. “Люди дивують мене своїми вчинками”.
6. “Я завжди розумію почуття інших людей”.
7. “Я з легкістю адаптуюся до різних соціальних ситуацій”.
8. “Люди гніваються на мене, але я не знаю чому”.
9. “Я завжди розумію бажання інших людей”.
10. “Я швидко знайомлюся з новими людьми і орієнтуюся в нових ситуаціях”.
11. “Коли я говорю те, що думаю, люди часто гніваються або дратуються”.
12. “Мені важко налагоджувати відносини з іншими людьми”.
13. “Люди непередбачувані для мене”.
14. “Я розумію, чого прагнуть інші, навіть не питаючи їх про це”.
15. “Щоб добре зрозуміти інших людей, мені потрібно багато часу”.
16. “Я ображаю інших, не усвідомлюючи цього”.
17. “Я передбачаю реакцію інших на мою поведінку”.

18. “Я легко підбираю потрібні слова, розмовляючи з новими людьми”.

19. “Міміка, вираз обличчя та мови тіла інших людей допомагають мені зрозуміти, що насправді вони мають на увазі”.

20. “Мені важно підібрати цікаву тему для розмови”.

21. “Мене часто дивує реакція інших на те, що я роблю”.

Обробка та аналіз результатів:

Обробка соціальної інформації (SP) – питання 1, 3, 6, 9, 14, 17, 19.

Соціальні навички (SS) – питання 4, 7, 10, 12, 15, 18, 20.

Соціальна обізнаність (SA) – питання 2, 5, 8, 11, 13, 16, 21.

Методика діагностики соціально-психологічної адаптації**К. Роджерса та Р. Даймонда**

Мета діагностики: вивчити показники соціально-психологічної адаптації.

Інструкція: «Вам пропонуються твердження про людину, про спосіб її життя: почуття, думки, звички, стиль поведінки. Прочитавши або прослухавши чергове твердження, зіставте його зі своїми звичками, способом життя й оцініть, якою мірою це твердження стосується Вас.

Для оцінювання скористайтесь такою шкалою:

- «0» – це мене зовсім не стосується;
- «1» – це на мене не схоже;
- «2» – сумніваюся, що це можна зарахувати до мене;
- «3» – не наважуся зарахувати це до себе;
- «4» – це схоже на мене, але немає впевненості;
- «5» – це на мене схоже;
- «6» – це точно про мене.

Вибрану оцінку запишіть біля номера твердження».

Текст опитувальника

1. Я ніяковію, якщо вступаю в розмову з кимось.
2. В мене немає бажання розкриватися перед іншими.
3. Я у всьому люблю змагання, боротьбу.
4. Я ставлю до себе великі вимоги.
5. Я часто дорікаю собі за зроблене.
6. Я часто почуваю себе приниженим(ою).
7. Я сумніваюся в тому, що можу сподобатися комусь із осіб протилежної статі.
8. Я завжди виконую свої обіцянки.

9. В мене теплі, добрі стосунки з оточуючими.
10. Я стриманий(а), замкнутий(а); тримаюся від усіх трохи на віддалі.
11. Я сам(а) винен(на) у своїх невдачах.
12. Я відповідальна людина; на мене можна покластися.
13. Я відчуваю, що не в змозі щось змінити, всі зусилля марні.
14. Я на багато що дивлюся очима своїх ровесників.
15. Я загалом приймаю ті правила і вимоги, яких потрібно дотримуватися.
16. В мене замало власних переконань і правил.
17. Я люблю мріяти – часом просто посеред дня. Мені важко повертатися від мрії до дійсності.
18. Я завжди готовий(а) до захисту і навіть нападу; довго переживаю образи, уявно складаючи способи помсти.
19. Я вмію керувати собою і своїми вчинками, примушувати себе, дозволяти собі; самоконтроль для мене не проблема.
20. В мене часто псується настрій; раптом знаходить смуток, нудьга.
21. Мене не хвилює те, що стосується інших: я зосереджений(а) на собі, зайнятий(а) собою.
22. Люди, зазвичай, мені подобаються.
23. Я не соромлюся своїх почуттів, відкрито їх проявляю.
24. Якщо я перебуваю серед великої кількості людей, мені буває трохи самотньо.
25. Зараз я відчуваюся незручно. Хочеться все залишити і кудись утекти.
26. Переважно я легко ладжу з оточуючими.
27. Мої найважчі битви – із самим собою.
28. Мене насторожує незаслужене доброзичливе ставлення оточуючих.
29. В душі я оптиміст(ка) і вірю в зміни на краще.

30. Я людина негіддательна, вперта; таких називають важкими людьми.

31. Я критично ставлюся до людей і засуджую їх, якщо вони, на мою думку, цього заслуговують.

32. Мені не завжди вдається мислити і діяти самостійно.

33. Більшість тих, хто мене знає, добре до мене ставиться, я їм подобаюсь.

34. Іноді у мене бувають такі думки, якими я не хочу ні з ким ділитися.

35. В мене приваблива зовнішність.

36. Я відчуваю себе безпорадним(ою). Мені потрібно, щоб хтось був поряд.

37. Приймавши рішення, я дотримуюся його.

38. Мої рішення – не мої власні. Навіть тоді, якщо мені здається, що я вирішую самостійно, вони все ж таки прийняті під впливом інших людей.

39. Я часто відчуваюся винним(ою), навіть тоді, якщо здавалося б ні в чому себе звинувачувати.

40. Я відчуваю неприязнь до того, що мене оточує.

41. Я всім задоволений(а).

42. Я вибитий(а) із колії: не можу зібратися, взяти себе в руки, організувати себе.

43. Я відчуваюся в'ялим(ою); все, що раніше хвилювало, стало раптом для мене байдужим.

44. Я врівноважений(а) і спокійний(а).

45. Розсердившись, я нерідко втрачаю контроль.

46. Я часто відчуваю себе ображеним.

47. Я імпульсивна людина: рвучка, нетерпляча, «спочатку роблю, а потім думаю».

48. Буває, що я пліткую.

49. Я не дуже довіряю своїм відчуттям: вони іноді підводять мене.

50. Досить важко бути самим(ою) собою.
51. В мене на першому плані розум, а не почуття. Перед тим, як щось зробити, я обмірковую свої вчинки.
52. Те, що відбувається зі мною, я пояснюю по-своєму, здатен(а) навігадувати зайвого... Одним словом, я не реаліст(ка).
53. Я терпимий(а) з людьми, здатний(а) кожного сприймати таким, яким він є.
54. Я намагаюся не думати про свої проблеми.
55. Я вважаю себе цікавою людиною – помітною, привабливою як особистість.
56. Я сором'язливий(а), легко ніяковію.
57. Мені обов'язково потрібні нагадування, спонукання «збоку», щоб довести справу до кінця.
58. В душі я відчуваю перевагу над іншими.
59. Немає нічого, в чому я б проявив(ла) власну індивідуальність, своє Я.
60. Я боюся того, що подумають про мене інші.
61. Я честолубний(а), не байдужий(а) до успіху, похвали: в тому, що для мене важливо, я намагаюся бути в числі кращих.
62. В цей момент мене є за що зневажати.
63. Я діяльний, енергійний, ініціативний.
64. Мені не вистачає сили духу зустрітися віч-на-віч із тими труднощами і ситуаціями, які загрожують неприємностями.
65. Я себе просто недостатньо ціную.
66. Я по натурі лідер і вмію впливати на інших.
67. Загалом я ставлюся до себе добре.
68. Я наполегливий(а), впевнений(а) у собі; мені завжди важливо наполягти на своєму.

69. Я не люблю, коли у мене псуються з кимось стосунки, особливо, якщо непорозуміння можуть стати остаточними.

70. Я довго не можу прийняти рішення, як діяти, а потім сумніваюся в його правильності.

71. Я розгублений(а), у мене в житті все сплуталося.

72. Я задоволений(а) собою.

73. Я невдаха, мені в усьому не щастить.

74. Я приємна, симпатична людина.

75. Я подобаюся іншим як людина, як особистість, а не через мою зовнішність.

76. Я зневажаю осіб протилежної статі й не зв'язуюся з ними.

77. Коли потрібно щось зробити, мене охоплює страх: а раптом я не впораюся, раптом у мене нічого не вийде.

78. Мені легко, спокійно на душі, немає нічого, що сильно б мене тривожило.

79. Я вмію наполегливо працювати.

80. Я відчуваю, що змінююся, дорослішаю. Мої почуття і ставлення до оточення стають більш зрілими.

81. Трапляється, що я говорю про те, на чому я зовсім не розуміюся.

82. Я завжди кажу правду.

83. Я стривожений(а), занепокоєний(а), напружений(а).

84. Щоб змусити мене щось зробити, потрібно сильніше наполягти, і я поступлюся.

85. Я відчуваю невпевненість у собі.

86. Обставини часто примушують мене захищатися, виправдовувати й обґрунтовувати свої вчинки.

87. Я людина поступлива, піддатлива, м'яка у стосунках із іншими.

88. Я людина тямуща, люблю порозмірковувати.

89. Я часом люблю похвалитися.

90. Я приймаю рішення і тут же їх змінюю; я зневажаю себе за безвілля, а зробити нічого не можу.

91. Я прагну покладатися на свої сили, не розраховуючи на чийсь допомогу.

92. Я ніколи не запізнююся.

93. В мене відчуття скутості, внутрішньої несвободи.

94. Я виділяюся серед інших.

95. Я не дуже надійний друг (подруга), на мене не у всьому можна покластися.

96. В собі мені все зрозуміло, я себе добре розумію.

97. Я комунікабельна, відкрита людина, легко налагоджую стосунки з людьми.

98. Мої сили і здатності цілком відповідають тим завданням, які ставить переді мною життя.

99. Я нічого не вартий(а): мене навіть не сприймають всерйоз. До мене, в кращому випадку, поблажливі й просто терплять мене.

100. Мене хвилює те, що забагато думаю про осіб протилежної статі.

101. Всі свої звички я вважаю хорошими.

Обробка та аналіз результатів:

Показник «Адаптивність»: 4, 5, 9, 12, 15, 19, 22, 23, 26, 27, 29, 33, 35, 37, 41, 44, 47, 51, 53, 55, 61, 63, 67, 72, 74, 75, 78, 80, 88, 91, 94, 96, 97, 98.

Показник «Деадаптивність»: 2, 6, 7, 13, 16, 18, 25, 28, 32, 36, 38, 40, 42, 43, 49, 50, 54, 56, 59, 60, 62, 64, 69, 71, 73, 76, 77, 83, 84, 86, 90, 95, 99, 100.

Показник «Прийняття себе»: 33, 35, 55, 67, 72, 74, 75, 80, 88, 94, 96.

Показник «Неприйняття себе»: 7, 59, 62, 65, 90, 95, 99.

Показник «Прийняття інших»: 9, 14, 22, 26, 53, 97.

Показник «Неприйняття інших»: 2, 10, 21, 28, 40, 60, 76.

Показник «Залежність від інших»: 16, 32, 38, 69, 84, 87.

Показник «Емоційний комфорт»: 23, 29, 30, 41, 44, 47, 78.

Показник «Емоційний дискомфорт»: 6, 42, 43, 49, 50, 83, 85.

Із первинних показників обчислюються інтегральні показники:

Інтегральний показник «Адаптація»: $A = (\text{«Адаптивність»} / \text{«Адаптивність»} + \text{«Дезадаптивність»}) \times 100\%$

Інтегральний показник «Самоприйняття»: $Я = (\text{«Прийняття себе»} / \text{«Прийняття себе»} + \text{«Прийняття інших»}) \times 100\%$

Інтегральний показник «Прийняття інших»: $I = (1,2 \text{ «Прийняття інших»} / 1,2 \text{ «Прийняття інших»} + \text{«Неприйняття інших»}) \times 100\%$

Інтегральний показник «Прагнення до домінування»: $Д = (2 \text{ «Домінування»} / 2 \text{ «Домінування»} + \text{«Залежність від інших»}) \times 100\%$

Нормативні показники для підлітків (дорослих):

1. Адаптивність = 68-170 (68-136).
2. Дезадаптивність = 68-170 (68-136).
3. Прийняття себе = 22-52 (22-42).
4. Неприйняття себе = 14-35 (14-28).
5. Прийняття інших = 12-30 (12-24).
6. Неприйняття інших = 14-35 (14-28).
7. Домінування = 6-15 (6-12).
8. Залежність від інших = 12-30 (12-24).
9. Емоційний комфорт = 14-35 (14-28).
10. Емоційний дискомфорт = 14-35 (14-28).

Результати, які знаходяться до норми, інтерпретуються як надзвичайно низькі, а понад норму – як надзвичайно високі.

Додаток В

Шкала резильєнтності (CD-RISC-10)

в адаптації З. О. Кіреєвої, О. С. Односталко, Б. В. Бірон

Мета діагностики: визначити рівень резильєнтності обстежуваного.

Інструкція: «Прочитайте уважно подані твердження. Визначте ступінь Вашої згоди з кожним твердженням згідно такої шкали: 0 – ніколи; 1 – рідко; 2 – іноді; 3 – часто; 4 – завжди. Позначте обраний Вами варіант знаком «+» у відповідній клітинці бланку для відповідей».

Текст опитувальника

1. Я можу пристосуватися до змін.
2. Я можу подолати все, що трапляється.
3. Я намагаюся бачити позитивну сторону речей, коли я стикаюся з проблемами.
4. Коли я справляюся зі стресом, відчуваю, що став(ла) сильнішим(ою).
5. Я можу поновлюватися після хвороби чи інших негараздів.
6. Я вірю, що можу досягти своєї мети попри перешкоди.
7. Під натиском я залишаюсь зосередженим(ою) і чітко думаю.
8. Я вважаю себе сильною людиною, коли вирішую життєві виклики та труднощі.
9. Я вмію впоратися з неприємними або болючими почуттями, такими як смуток, страх і гнів.

Обробка результатів

Обчислюється загальна сума всіх балів. Більша кількість балів свідчить про вищий рівень резильєнтності досліджуваного.

Додаток Г

Короткий п'ятифакторний опитувальник особистості TIPI (TIPI-UKR) в адаптації М. Кліманської, І. Галецької

Мета діагностики: виявлення й вимірювання глибинних психологічних рис особистості, які розуміються як універсальні, надкультуральні та наддемографічні, найбільш загальні характеристики, що дозволяють отримати повні та всебічні характеристики людини.

Інструкція: “Нижче наведено перелік якостей, які можуть бути, або можуть не бути характерними особисто для Вас. Поставте, будь ласка, навпроти кожного твердження позначку у відповідній клітинці реєстраційного бланку, визначившись, наскільки Ви погоджуєтесь із кожним із них. Оцініть, в якій мірі запропонована пара характеристик стосується Вас особисто, навіть якщо одна з них підходить Вам більше, аніж друга”.

Текст опитувальника

Бачу себе як людину, яка є	Абсолютно не згоден	Не згоден	Швидше не згоден	Важко сказати	Швидше згоден	Згоден	Абсолютно згоден
1.Товариська, активна							
2.Критична, конфліктна*							
3.Сумлінна, дисциплінована							
4.Тривожна, схильна перейматися *							
5.Відкрита до нового, різностороння							

6.Стримана, тиха*							
7.Тактовна, співчутлива, приятна							
8.Неорганізована, легковажна*							
9.Спокійна, емоційно стабільна							
10.Не любить змін і пошуку нових рішень*							

Обробка результатів:

1. Екстраверсія: 1, 6*
2. Дружелюбність: 2*, 7
3. Добросовісність: 3, 8*
4. Емоційна стабільність: 4*, 9
5. Відкритість новому досвіду: 5, 10*

Кожен із пунктів оцінюється за 7-бальною шкалою від 1 (абсолютно не згоден) до 7 (абсолютно згоден). Пункти, позначені *, рахують з інверсією.

Екстраверсія (vs інтроверсія) визначає схильність до соціальної взаємодії, енергійність, активність, а також переживання позитивних емоцій. **Високий рівень екстраверсії** свідчить про активність, оптимізм, товариськість і балакучість, схильність до гри, пошук активності, **низький**

– про сором'язливість, песимістичність, надання переваги бути самотнім, уникнення соціальних активностей.

Дружелюбність стосується вираженості у людини чутливості та зацікавленості щодо інших, альтруїстичних, дружніх та емпатійних якостей на противагу відсутності довіри та прагнення співпраці, нездатності до співчуття і схильності до конкурентного ставлення. **Високий рівень дружелюбності** свідчить про готовність до співчуття, лагідність, скромність та прихильність до інших і готовність допомогти, **низький** – про егоцентризм, конкурентність, сухість та жорстокість у стосунках з іншими людьми.

Добросовісність стосується мотивації та наполегливості у ставленні людини до цілей та дій. **Високий рівень** свідчить про відповідальність, розсудливість та надійність, водночас трудоголізм, схильність підтримувати порядок і перфекціонізм. **Низький рівень добросовісності** трактують як недостатню конкретизацію життєвих цілей та мотивацію досягнень, водночас схильність до гедонізму, імпульсивності у прийнятті рішень, а також спонтанності у діях.

Емоційна стабільність (vs нейротизм) стосується здатності до емоційної адаптації, долаття стресу, врівноваженості та саморегуляції у разі переживання негативних емоцій, зокрема страху, гніву, провини, незадоволення, розгубленості тощо. **Високий рівень емоційної стабільності** свідчить про здатність контролювати і долати стрес, не відчуючи напруги, дратівливості чи страху, **низький** – про високий нейротизм, меншу здатність емоційної саморегуляції, схильність до занепокоєння, сором'язливість та розгубленість у присутності інших, переживання страху і напруги.

Відкритість новому досвіду стосується пізнавальної цікавості та толерантності до нового, схильності до пошуку, водночас позитивної оцінки нового життєвого досвіду. **Висока відкритість досвіду** свідчить про

наявність жвавого інтересу до усього, креативність, розвиненість уяви, нетрадиційність, водночас незалежність суджень. **Низька відкритість до досвіду** означає консервативність, надання переваги традиційним цінностям, прагматичність інтересів та недовіру до нового.

Додаток Д

**Порівняння специфіки професій
соціономічного та технічного типів діяльності**

Критерій	Тип професії	
	Соціономічний	Технічний
Направленість діяльності.	Робота з представниками соціуму, направлена на лікування, виховання, управління, навчання, обслуговування та комунікацію.	Робота з технікою та обладнанням, машинами, матеріалами, технологіями, фізичними та хімічними процесами.
Мета діяльності.	Надання допомоги людині, що направлена на покращення соціальних навичок, організацію взаємодії, розвиток особистісних якостей.	Створення, покращення, експлуатація технічних систем, програм та інших приладів.
Тип діяльності.	Виконання комунікативно-соціальної, гуманітарної діяльності такої як, консультування, навчання, управління і т.д.	Виконання конкретних, практичних, вимірювальних операцій, таких як, настройка, проектування, програмування, розрахування і т.д.
Основоположні вміння та навички.	Емоційний інтелект, соціальний інтелект, розвинута емпатія, комунікативні здібності, комунікабельність, організаційні та педагогічні здібності.	Аналітично-технічне мислення, просторова уява, робота з програмами та технічними приробарами.
Необхідний тип мислення.	Інтуїтивно-образне, соціально-емоційне,	Системне, аналітично-логічне, конструктивне.

	комунікативне.	
Приклади професій.	Менеджер, психолог, лікар, тренер, юрист і т. д.	Електрик, інженер, архітектор, механік і т. д.
Умови праці.	Робота в команді, освітньому, медичному, адміністративному та клієнтському середовищах.	Робота з обладнанням, технічною документацією, в лабораторіях, на виробництвах.
Відповідальність.	Емоційний стан, розвиток та благополуччя інших людей.	Якість, безпека та надійність технічних систем і продуктів.
Необхідні особистісні якості.	Толерантність, доброзичливість, співпереживання, стресостійкість, вміння слухати та розуміти.	Акуратність, увага до деталей, відповідальність, наполегливість, логіка, схильність до аналізу.
Мотиви діяльності.	Бажання допомагати людям, навчати, лікувати, взаємодіяти та надихати.	Інтерес до технологій, інновацій, вирішення технічних проблем.
Перспективи професійного розвитку.	Просування в сферах управління персоналом, освіти, психології, медицини, комунікацій.	Спеціалізація, перехід на інженерні, керівні чи дослідницькі посади.
Професійні ризики.	Емоційне вигорання, стрес від постійного спілкування, високі психологічні навантаження.	Професійне вигорання внаслідок монотонності, фізичної втоми, технічних збоїв.